

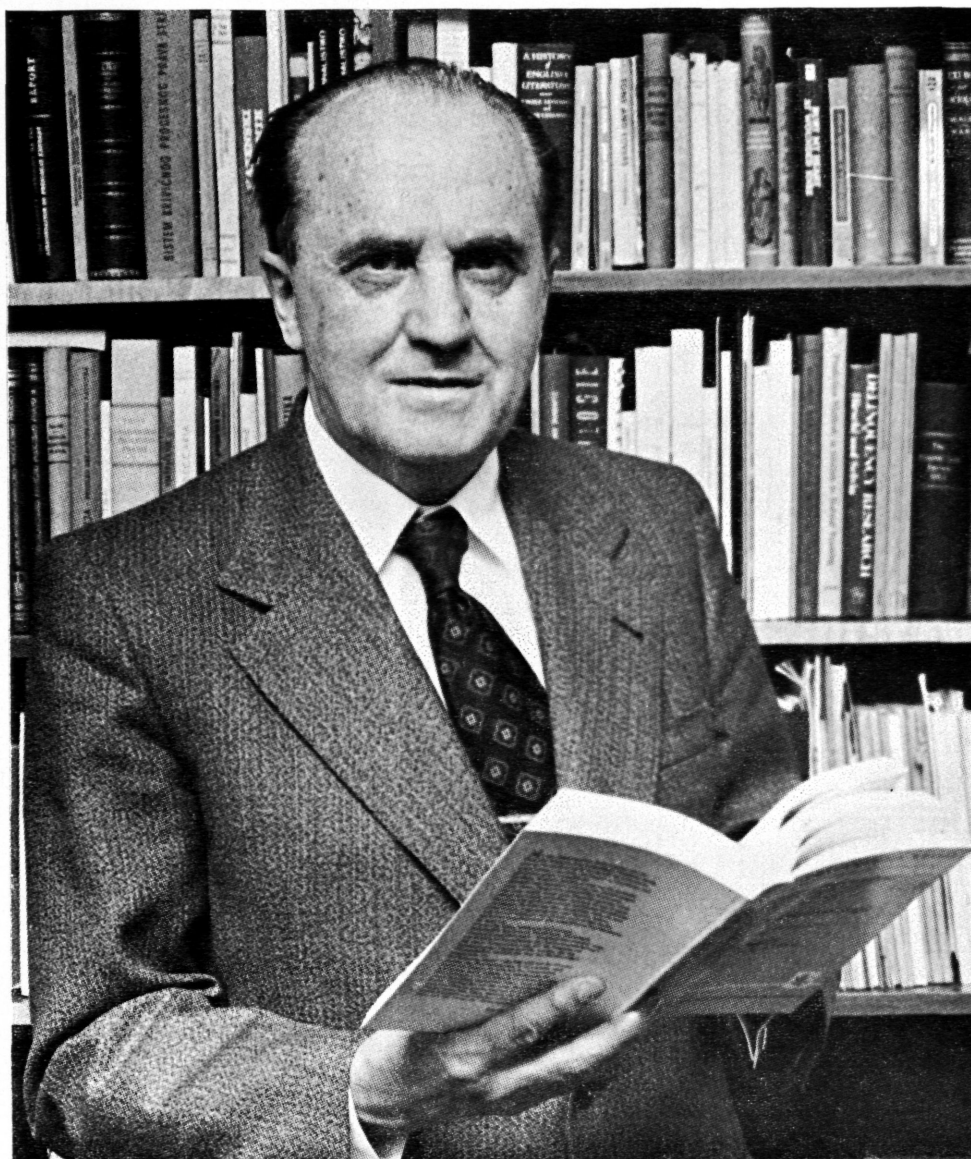
VLADIMIR BAYER

1912 – 1990

1 9 9 1

HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI
SPOMENICA PREMINULIM AKADEMICIMA — SVEZAK 63

VLADIMIR BAYER

1912 – 1990

ZAGREB, 1991.

HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI
SPOMENICA PREMINULIM AKADEMICIMA — SVEZAK 63

Uredio:

Akademik EUGEN PUSIĆ

RAZRED ZA DRUŠTVENE ZNANOSTI

SPOMENICA

Posvećena preminulom Vladimiru Bayeru
redovnom članu Jugoslavenske akademije znanosti
i umjetnosti u Zagrebu

SAHRANA

na zagrebačkom groblju Mirogoj, 25. travnja 1990.
Tom prigodom od pokojnika su se oprostili: akademik Eugen Pusić,
prof. dr. Franjo Bačić, prof. dr. Davor Krapac, prof. dr. Ljubo Bavcon,
dr. Marko Kalođera

KOMEMORACIJA

održana 8. svibnja 1991.
u palači Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti
O akademiku Vladimiru Bayeru govorili su prof. dr. Lujo Margetić i
prof. dr. Davor Krapac

NEKROLOZI

Prof. dr. Peter Kobe, dr. Nikola Memedović

Popis radova akademika Vladimira Bayera

SAHRANA

na zagrebačkom groblju Mirogoj, 25. travnja 1990.

Akademik *Eugen Pusić*
tajnik Razreda za društvene znanosti

Opraštamo se od redovnog člana Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Razredu za društvene znanosti, akademika Vladimira Bayera, i ujedno se rastajemo od našeg prijatelja Vlade Bayera. Za njegovu obitelj i za njegove prijatelje njegov je odlazak uzrok boli. Ali njegov život može biti izvor ponosa za sve nas.

Govoreći ovdje u ime Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, htio bih da bar na trenutak zaboravimo bol i suočimo se s temeljima našeg ponosa na Vladimira Bayera! Stoga podnosim kratak izvještaj, gotovo bih rekao raport, o njegovu životu i o razlozima našeg ponosa na takvog čovjeka i na njegovo djelo.

Vladimir Bayer rođen je u Bugojnu 16. ožujka 1912. Godine 1935. diplomirao je i doktorirao na Pravnom fakultetu u Zagrebu, godine 1940. habilitirao je i izabran je za docenta, 1945. za izvanrednog, a 1952. za redovnog profesora na istom fakultetu, gdje je predavao Krivično procesno pravo čitav svoj radni vijek do umirovljenja 1982. godine. U tom razdoblju od preko 40 godina neprestano je rastao u znanosti, dao je svoja fundamentalna djela o teoriji, o povijesti i o dogmatici krivičnog procesa i krivičnog procesnog prava, sudjelovao mjerodavno u najvažnijim zakonodavnim pothvatima svoga vremena na području krivičnog procesnog prava, postao znanstvenik međunarodnog ugleda. Godine 1977. izabran je za izvanrednog, a 1986. za redovnog člana JAZU u Razredu za društvene znanosti.

Koja je bilanca ovog životnog puta? Vlado Bayer išao je kroz život uspravno i hodao ravnim putem, ne gledajući ni lijevo ni desno. Obavljao je svoju dužnost od početka do kraja, radio je po svom najboljem znanju i umijeću, a to je bilo dovoljno da stigne na vrh svoje struke. Kad danas gledamo taj život pred sobom, ponosimo se njime! Vladimir Bayer bio je uzorni znanstvenik! Vlado Bayer bio je postojan i pouzdan prijatelj! Hvala mu i na jednom i na drugom! Bio je častan čovjek i zaslužio je klasični epitaf do kraja ispunjene dužnosti koji je ispisan na grobu Spartanaca palih kod Termopila: O ksein angeilein lakedaimoniois hoti toisde keimai tois poisi remasi peithomenoi!

Neka je slava akademiku Vladimiru Bayer!

Dr. *Franjo Bačić*,
profesor Pravnog fakulteta u Zagrebu

Tko bude vrednovao znanstveni opus prof. Bayera i htio naznačiti što taj opus u najvećoj mjeri karakterizira, morat će, čini mi se, reći: to su djela uglednog profesora krivičnog procesnog prava, koji se stalno i pasionirano vraća u prošlost krivične procedure. Popis njegovih djela to rječito govori. I posljednje, koliko ja znam, njegovo je djelo takvo: Utjecaj zakona francuske revolucije na razvitak kriv. procesnog prava evropskih država.

I tako, pred nama su njegova pravno-povijesna djela, velika knjiga sa čistim podacima, s izvornim dokumentima, jasna, čitka, pregledna, iza čega uvijek stoje onda impresivni zaključci.

Pred nama su i vrlo brojne stranice posvećene svijetu važećeg krivičnog procesnog prava, u suvremenim teorijskim i legislativnim strujanjima, uvijek u velikoj matici aktualne znanstvene produkcije. Uz sve to, i značajni radovi iz materijalnoga krivičnog prava, što je za ovakvog znanstvenika bilo neizbježno, posebno s obzirom na povijesnu isprepletenost i zavisnost krivičnog prava i krivičnog postupka.

To polaganje mostova između prošlosti i sadašnjosti u krivičnom procesnom pravu, uvjerenje znanstvenika da ta dva svijeta treba dobro upoznati i razlikovati da bi se mogla uočiti bolje njihova međuzavisnost i da bi ih se moglo povezivati, ono je što obilježava profesorov znanstveni rad.

Nisam bio pozvan da u ovoj žalosnoj prilici prikazujem djelo prof. Bayera. Ovih par riječi koje sam rekao o njemu kao znanstveniku, morao sam reći, morao sam s par poteza označiti ono bitno za znanstveno djelovanje prof. Bayera, da bih mogao ukazati na jedno drugo veliko djelo profesora. Samo znanstvenik takvog formata mogao je i morao je — prvi — kad toga još u Jugoslaviji nije bilo, kad nije bilo ni zakonske ni pravne osnove za to — da pokrene i osnuje (zajedno s pok. prof. Zlatarićem) na Pravnom fakultetu u Zagrebu postdiplomski magistarski studij iz krivičnopravnih znanosti. Prvi na ovim našim jugoslavenskim prostorima. Bilo je to davne 1958. godine. I vodio ga je

sve vrijeme, dok je bio na Fakultetu. Od tada Studij radi neprekidno. Sada je upisana XXIII. generacija. Nisu mu trebali propisi. Profesor je znao da je postdiplomski studij dio najljepše sveučilišne znanstvene tradicije. On je znao da će postdiplomski studij biti motor, poticaj za razvitak znanstvenog rada, i škola za vrhunske stručne i znanstvene kadrove. On je isto tako znao da ne može visoki renome uživati fakultet na kojem se ne razvija postdiplomska nastava. Činjenica je, brojke govore, magistri krivičnopravnih znanosti govore da je ovaj Studij dao veliki doprinos podizanju kvalitete pravosudnih kadrova, i da su na njemu prvi, početni znanstveni stupanj stekli brojni danas ugledni profesori na mnogim pravnim fakultetima u Jugoslaviji. Neprocjenjiva je u tome zasluga prof. Bayera. I da nije ništa drugo uradio, da je samo to uradio, ime mu bilo bi zapisano zlatnim slovima u anale našeg Pravnog fakulteta i našeg Sveučilišta.

Slava prof. Bayeru.

Dr. *Davor Krapac*
profesor Pravnog fakulteta u Zagrebu

Pravni fakultet u Zagrebu i čitava naša znanost krivičnog prava izgubili su 22. IV. 1990. jednog od svojih najcjenjenijih članova i pripadnika akademika Vladimira Bayera. Vladimir Bayer, redovni profesor ovoga Fakulteta, više je od četrdeset godina predanim znanstvenim i pedagoškim radom podizao generacije naših pravnika, nastavljajući tako veliku tradiciju našeg najstarijeg pravnog učilišta. Svojim djelom on je utjecao na doktrinu i judikaturu jugoslavenskoga krivičnog procesnog prava, a značajniji refleksi njegove misli mogu se naći u zakonskim odredbama koje, uz izuzetak jednog opsežnog prednacrtu ZKP iz 1950. godine, nije izravno stvarao, ali je svojom kritikom, primjedbama i sugestijama i te kako utjecao na pojedine redakcijske komisije jugoslavenskog zakonodavca. Profesor Bayer ima neizrecive zasluge za razvijanje i njegovanje duhovnog odnosa prema našoj pravnoj prošlosti. Djelujući, u stanovitim razdobljima, u društvenoj klimi koja je ponekad znala biti prilično rezervirana prema temama izvan okvira interesa službene politike, on je, na primjer u svojim pravnopovijesnim istraživanjima, umio pronaći i precizno definirati suštinska pitanja materijalnog i procesnog krivičnog prava koja se odnose na fundamentalne ljudske slobode i prava i aktualizirati ih na način dostupan svakom suvremenom pravniku. Cjelokupni opus profesora Bayera svjedoči o tome kako je očuvanje tradicije jedne pravopolitički liberalno orijentirane teorije krivičnog prava od izvanrednog značenja za takvo uređenje krivičnog postupka u kojem će se postići rješenje uvijek aktualnog pitanja: optimalne ravnoteže između zahtjeva za efikasnošću represije zločina s jedne te zaštite osnovnih prava i prava obrane građana protiv kojih je oštrica te represije uperena s druge strane.

* * *

Vladimir Bayer, mladi doktor prava Zagrebačkog sveučilišta od lipnja 1935. godine, odmah se na početku svoje karijere sudbinski opredijelio za težak i zahtjevan put pravnog teoretičara, i to upravo u segmentu krivičnog prava i postupka. Nakon odsluženja vojnog roka, po-
hađao je 1936/37. godine, kao redovni slušač, Kriminološki institut Pa-

riškog sveučilišta i tamo, među ostalim poznatim imenima francuske akademske scene kao što su *Hugueney*, *Tibaudet*, *A. Mossé*, *Cortinot*, *Piedelievre*, *Laignel-Lavastine*, slušao predavanja znamenitog profesora *Donnedieu de Vabresa* o posebnom dijelu francuskog KZ te krivičnom pravu tadašnjih autoritarnih država, Italije, Njemačke i SSSR-a. Taj susret sa stranim pravom, svijest o potrebi njegova poznavanja i proučavanja, profesor Bayer neće nikada zaboraviti, već će kasnije posebno njegovati usporednopravni pristup. To je pokazao već u svojim prvim radovima, neposredno nakon povratka u domovinu, kad se 1940. godine natječe za mjesto docenta na Pravnom fakultetu u Zagrebu. Među njima svakako treba izdvojiti veliku monografiju *Problem sudjelovanja nepravdnika u savremenom kaznenom sudovanju* (1940) za koju je njegov tadašnji, inače vrlo strogi, recenzent i izvjestitelj u natječaju profesor *M. Dolenc* točno prije 50 godina (u travnju 1940) naveo da pokazuje »veliku marljivost, snažni stil, dobru dispoziciju, ambiciju da se laća teških problema, veliku naćitanost u stranoj literaturi« te »mnogo kritićnog duha za rješavanje problema, što je od presudne važnosti«. Te karakteristike još više vrijede za centralno djelo profesora Bayera iz toga razdoblja *Kazneno postupovno pravo, povijesni razvoj* (1943). Za nj je komisija Pravnog fakulteta u Zagrebu, koja ga je 1950. godine predloćila za redovnog profesora, šturo navela kako dokazuje da je profesor Bayer »svoje stručno znanje na području kaznenog postupka proširio i produbio, svoja naućna izlaganja uprostio i usavršio, tako da se moće smatrati priznatim naućnim radnikom na području krivićnog postupka«. Suvremeni procesualisti, mećutim, smatraju to djelo jednim od naših najboljih prikaza povijesnog razvoja evropskog krivićnog procesnog prava i ne mogu prećaliti što ono nije imalo sreće da bude ponovno objavljeno.

U toku svoje plodne karijere profesor Bayer objavio je preko 20 knjiga ili monografija i više od 90 ćlanaka s područja krivićnog procesnog prava, materijalnog krivićnog prava, penologije, povijesti krivićnog prava i pravne nastave. Brojni prikazi jugoslavenskog prava u stranim ćasopisima i sudjelovanja na ćitavom nizu mećunarodnog kongresa i skupova, predavanja na stranim sveučilištima i ćlanstvo u mećunarodnim znanstvenim udrućenjima pribavili su mu velike zasluge za upoznavanje i afirmaciju našega pravnog sistema u inozemstvu. U prvom planu njegova opusa svakako stoji dvotomno *Jugoslavensko krivićno procesno pravo*, udćbenik koji je kroz dugo vremena, sve do relativno nedavne pojave udćbenika naših mlaćlih autora, zajedno s udćbenikom pok. profesora *Tihomira Vasiljevića*, bio standardni udćbenik krivićnog procesnog prava na većini naših pravnih fakulteta. Na historijskom pla-

nu, možda najpopularnije djelo profesora Bayera *Ugovor s đavlom* (1952, 1968, 1983) svjedoči o izvanrednom doprinosu historiji i sociologiji krivičnog prava, doprinosu koji je izražen ne samo u bogatstvu prikupljenih povijesnih dokumenata, ostavljenih budućim generacijama na proučavanje i njihovoj kritičnoj analizi, nego i znanstvenim spoznajama koje nas upozoravaju, kako to navodi K. Vodopivec u spomenici u povodu umirovljenja profesora Bayera (*Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 1—2/1984), na potrebu kritičkog pristupa pravnom pozitivizmu, na etičke vrijednosti, na potrebu racionalnog pristupa represiji delinkventnog ponašanja, na zakonitost i demokratski način odlučivanja o ljudskim sudbinama.

Konačno, u gotovo nepreglednom nizu svojih znanstvenih i stručnih radova profesor Bayer se, svojom interpretacijom našeg suvremenog krivičnog prava i postupka, stalno zalagao za realizaciju načela pravne države: postavljanje i određivanje čvrstih okvira represivnog djelovanja državnih organa, popunjavanje pravnih praznina i eliminacija svih nepreciznosti na tom planu koje mogu ugroziti ljudska prava. Generacije teoretičara i praktičara krivičnog prava u čitavoj Jugoslaviji trajno će mu biti zahvalne za sva rješenja složenih pravnih pitanja koja im je pružio, kao što su npr. definiranje ovlaštenja drugostepenog suda povodom žalbe kao tzv. jedinstvenog pravnog lijeka prilikom njegova uvođenja u naš krivični postupak 1948. godine; posve nova teorija o funkcionalnom odnosu procesne forme i utvrđivanje činjenica u krivičnom postupku, koju je nazvao »načelom traženja materijalne istine«; kritička evaluacija dometa poznate Novele našeg ZKP iz 1967. godine s rješenjima nekih akutnih pitanja koja se tiču reformiranog položaja i uloge organa unutrašnjih poslova i novih prava obrane u krivičnom postupku; novo učenje o činjenicama i njihovom utvrđivanju u krivičnom postupku; procesni režim nezakonito pribavljenih dokaza i posljedica njihove upotrebe pri donošenju presude itd.

Pružio je, dakle, profesor Bayer svojim učenicima, kolegama, cjelokupnoj zajednici jugoslavenskih krivičara i kriminalista zaista mnogo. I kao stručnjak i kao vrstan pedagog. Svojim slušačima je jednostavnim, kristalno jasnim izrazom znao približiti i razjasniti najkompliciranije probleme krivičnopravne materije, potvrđujući tako staru izreku *simplicitas veritatis forma*. I nije ostao samo na tome: u brojnim radovima o pravnoj nastavi (npr. samo s područja postdiplomske nastave objavio je 12 radova, od kojih neke i u inozemstvu) čitatelju je pružio kompletan uvid u povijest, stanje i probleme ovog dijela hrvatske znanosti i kulture. Zajedno s pok. profesorom *Zlatarićem* bio je 1958. godine suosnivačem Postdiplomskog studija iz krivičnopravnih znanosti na Pravnom

fakultetu u Zagrebu, jednog od najstarijih postdiplomskih studija u zemlji, na kojem je nastavu polazilo na stotine polaznika, a preko 190 steklo magisterij. Konačno, i na Pravnom fakultetu u Zagrebu profesor Bayer je obavljao niz društvenih funkcija (dekan 1954/55; predsjednik bibliotečnog odbora, glavni i odgovorni urednik *Zbornika*), jednako kao i na Sveučilištu i nekim drugim društvenim institucijama naše Republike.

* * *

Profesor Bayer bio je izvanredan primjer humanista, široko orijentiranog u svojim interesima, otvorenog progresu ljudske misli i znanstvene spoznaje. Izvanredno požrtvovan roditelj, odani prijatelj, spreman da se za tuđe interese, bez ikakvog vlastitog interesa, zalaže do kraja vlastitih mogućnosti, zračio je čudesnom toplinom koja je poput magnetu privlačila one koji su ga dobro poznavali. Bio je čovjek goleme intelektualne snage koja mu je omogućila da stvori i oblikuje djelo koje će ostati ugrađeno u temelje moderne teorije krivičnog prava naše zemlje. Njegova erudicija i pravna kultura, savršena jasnoća izlaganja u njegovim radovima i nesumnjivi utjecaj njegovih stanovišta na našu teoriju i praksu toga prava bit će, kroz njegovo djelo, i dalje s nama. Stoga, unatoč njegovu odlasku, neka Horacijeve riječi *Non omnis moriar multaque pars mei vitabit* označe da uz nas ostaje djelo, duh i uspomena na jednog čovjeka i pravnika kojem dugujemo trajnu zahvalnost.

Dr. *Ljubo Bavcon*
profesor Pravnog fakulteta u Ljubljani

Smrt neizprosno seka v vrste tiste generacije jugoslavenskih kriminalistov, ki so tvorci povojne teorije jugoslovanskega kazenskega procesnega in materialnega prava in ki so s svojim znanjem in razgledanostjo pa tudi človečnostjo prispevali k temu, da je bilo to pravo tudi v svoji praktični izvedbi po letu 1951 manj represivno in nečlovečno kot v drugih, zdaj že preteklosti pripadajočih tako imenovanih socialističnih državah. Komaj leto dni po smrti prof. Aleksandra Stajića se moram zdaj posloviti od prof. Bayerja v imenu Pravne fakultete v Ljubljani in v imenu vseh članov katedre za kazenskopravne znanosti, ki nas je njegov odhod še prav posebej prizadel.

Sredi petdesetih let, leta 1957, v času, ko beležimo v Jugoslaviji prvi poskus uveljavitve načel pravne države, smo se zbrali jugoslovanski kriminalisti v Begunjah na Gorenjskem na prvem sestanku kateder za kazensko pravo. To je bil začetek desetletja dolgega plodnega sodelovanja ljudi, ki smo danes že na odhodu in ki smo takrat sanjali o Jugoslaviji kot pravno urejeni demokratični državi zadovoljnih in pravno varnih državljenov. To je bil tudi za mene prvi stik s tako znamenitimi ljudmi, kot so profesorji Nikola Srzentić, Aleksandar Stajić in posebej še Vlado Bayer, ki je bil takrat že splošno znan in visoko spoštovan procesualist. Tisto, kar je nas mlade začetnike na področju kazenskega prava še posebej impresioniralo, je bilo Bayerjevo neizčrpno, enciklopedijsko znanje, njegov zanesljivi zgodovinski spomin, pa suverenost in duhovitost, s katerima je s primerami iz pravne zgodovine opravil s predsodki, napačnimi domnevami in splošno sprejetimi, a neutemeljenimi trditvami. V naslednjih letih in desetletjih so se naši stiki širili in poglobljali, vzpostavili smo izjemno plodno sodelovanje pri pedagoškem delu, posebej na podiplomskem študiju v Zagrebu in v Ljubljani, pri raziskovalnem in zakonodajnem delu, hkrati s tem pa je nastajalo in se krepilo tudi naše osebno prijateljstvo. Naneslo je, da smo se skupaj udeleževali številnih domačih in mednarodnih kongresov in posvetovanj, naneslo pa je tudi, da smo skupaj preživeli nepozabno prijetne počitnice v Gozdu Martuljku na Gorenjskem ob intelektualno bogatih

večernih pogovorih o časih, ki smo jih takrat preživljali im ob Vladotovih zgodovinskih asociacijah in reminiscencah. Kar ne morem si misliti, da gre zdaj v grob vse to bogastvo znanja, razgledanosti, domiselnosti in modrosti, ki je njihov plod. Pri nas v Ljubljani je bilo jasno: poglej v to ali ono razpravo prof. Bayerja ali pa ga kar osebno vprašaj, če česa ne veš iz pravne zgodovine sploh ali iz pravne zgodovine jugoslovanskih narodov, ali če bi rad kaj več izvedel s institutih kazenskega procesnega prava po svetu.

Oprostite mi teh nekaj kratkih, nepopolnih in zelo osebnih spominov na učitelja in prijatelja Vlada Bayerja. Moral bi najbrže govoriti o tem, kaj pomeni akademik prof. Bayer za naše kazenskopravno in pravnozgodovinsko znanost, a razumeli boste, da zakaj takšnega to slovo ni prava priložnost.

Dragi Vlado, naj se ti zahvalim za tvoje prijateljstvo, za to, da si bil pojem zanesljivosti v naši stroki in za ves tvoj znanstveni opus, ki je bil in bo ostal vir znanja in navdiha prihajajočim generacijam.

V imenu Pravne fakultete v Ljubljani, vseh članov katedre za kazenskopravne znanosti in Inštituta za kriminologijo in v osebnem imenu izrekam naše iskreno sožalje soprogi Magdi in hčerki Vesni, Jugoslovnski akademiji znanosti i umjetnosti, Sveučilištu in Pravni fakulteti v Zagrebu in še posebej katedri za kazensko pravo.

U ime Odvjetničke komore Hrvatske i svih njezinih članova, pokojnikovih bivših studenata i osobno opraštam se od akademika dr. Vladimira Bayera.

Kroz gotovo pola stoljeća predavao je Bayer krivični postupak te suodgojio pedesetak generacija naših pravnika, sudaca, tužilaca i branitelja.

Njegov osjetljiv predmet, gdje nužno dolazi do suprotstavljanja interesa društva interesa njegovih članova, zahtijevao je oduvijek i zahtijeva pravilno odmjerenje.

Pronaći ovdje pravu mjeru bio je životni cilj Bayerov, cilj kojemu je on posvetio cijeli svoj život. Bayer je rano spoznao da je stvarna ravnoteža moguća samo u uvjetima punoga prava na obranu i nezavisnoga sudstva.

Nije zato nikako slučajno da je Bayer svoje prvo djelo posvetio poroti, koja — i pored svojih slabosti — ostaje stupom nezavisnosti sudstva.

Za vrijeme njegova djelovanja došlo je u našoj zemlji do krupnih društvenih promjena s apsolutnim primatom politike nad svim društvenim funkcijama, uključivši tu i sudstvo. To je neminovno vodilo do represije i do velikog broja pojedinačnih ljudskih drama.

Bayer je imao razumijevanje za društvene promjene, ali nikada nije prihvatio nikakvo odstupanje od temeljnih prava obrane i zahtijeva za nezavisnost sudstva.

Ako je bio strog, bio je u prvom redu strog prema samome sebi, a njegova strogost nije toliko proizlazila iz njegove naravi koliko iz potrebe služenja etičkom svjetonazoru, u koji je — kao čvrst i postojan značaj — nepokolebivo vjerovao.

Bayer je, kao što je ugledni predgovornik, predstavnik naše Akademije, sažeto kazao, bio uspravan i postojan. Tim je riječima najbolje ocrtana njegova ličnost.

U svom znanstvenom radu Bayer je bio vrlo temeljit. Ni jednog njegova rada nije bilo bez dubokog i svestranog prethodnog istraživanja. Redovito se obraćao prošlosti, znajući da se bez poznavanja povijesti ne može potpuno razumjeti sadašnjost ni valjano pripremiti budućnost.

Mnogo je također koristio i komparativne izvore.

Takvim svojim radom ostavio je Bayer iza sebe duboku brazdu na svom znanstvenom području i nitko tko se u budućnosti bude bavio problemima što ih je on obrađivao neće moći mimoći njegove radove.

Bayer nije ostao samo procesualistom. Istraživao je i područja izvan svoje uže struke. Tako je naprimjer šezdesetih godina temeljito obradio i sustavno prikazao nove, privredne delikte i o njima je predavao dva semestra na Pravnom fakultetu u Kairu, 1963. godine.

Nekoliko dana prije smrti sudjelovao je u televizijskoj emisiji o smrtnoj kazni. U ovom nastupu, što ga možemo u neku ruku smatrati i njegovom duhovnom oporukom, potvrdio je posljednji put čvrstinu svojih opredjeljenja i ostavio nam tihu poruku da se o ovom ozbiljnom pitanju ne može odlučivati a da se ne vodi računa i o potrebi zadovoljenja osjećaja pravde.

Odvjetnici Hrvatske neće zaboraviti ovu poruku.

Oni su ponosni na to što su imali takvoga učitelja.

Opraštajući se od njega, zahvaljuju mu na onome čemu ih je naučio, na njegovom velikom doprinosu znanosti krivičnog postupka i na postojanoj obrani temeljnih ljudskih prava.

Za nas Bayer nije došao na ovaj naš Mirogoj zato da ovdje završi, već da nastavi živjeti, živjeti životom što ga vrijeme neće uništiti, kao stalni primjer i izvor trajnog nadahnuća budućih naraštaja naših pravnika.

Dragi Vlado, opraštajući se od tebe i u ime tvojih osobnih prijatelja i kao i jedan od najstarijih među njima, zahvaljujem ti na tvom vjernom predanom, ničim nepomučenom životnom prijateljstvu.

Ti si uljepšao i obogatio moj život i bio si mi svojim čvrstim etičkim načelima uzorom u časovima iskušenja.

Više puta si povjerio meni, a i drugima, da je tvoja požrtvovna žena tvoja bolja polovica u pravom smislu riječi. To smo i mi znali. Iako i sama vrhunski pravni stručnjak — kći našeg zajedničkog nezaboravnog učitelja, velikog Franka — Magda je nesebično pratila tvoj rad, a hrabro je preuzimala na sebe i dobar dio teškoća i tegoba svakodnevnog života. Time je znatno pridonijela dovršenju tvojih djela.

A znali smo i za potporu koju si osjećao u vašoj kćeri. Neka bi njima objema — dok vrijeme jednom ne položi svoju blagu ruku na njihovu bol — bila utjehom iskrena tuga što je ovoga časa osjećamo svi prisutni i svijetla uspomena što si je iza sebe ostavio svojim životnim djelom.

Zbogom, moj Vlado!

KOMEMORACIJA

Dr. *Lujo Margetić*
profesor Pravnog fakulteta u Rijeci

O PRAVNOPOVIJESNIM RADOVIMA AKADEMIKA VLADIMIRA BAYERA

Pri evociranju života i životnog djela akademika Vladimira Bayera naše misli prije svega hrle prema njemu kao čovjeku. Svaki onaj koji je imao čast ubrajati se među njegove prijatelje ili barem bliže znance i poštivaoce zadržao je topao spomen na dobroga i iskrenog prijatelja i karakternog čovjeka čija je glavna značajka bila i u životu i u znatnosti dosljedno i skrupulozno pridržavanje svojih ideala i načela tijekom čitavog života i neobaziranje na prolazne političke konjunktore. Među tim načelima osnovno je bilo racionalno, ali intenzivno proživljeno poštivanje svakoga čovjeka u punoći moralnog, intelektualnog i tjelesnoga integriteta. U Bayerovim idealima bez poteškoća prepoznajemo ideje Johna Lockeja po kojima je temelj ljudskoga društva u preroogativama čovjeka, što mu pripadaju po prirodi, koje vlast mora uvažavati i koje pojedinac prenosi na zajednicu samo u onoj mjeri u kojoj je to korisno za opće dobro. Prepoznajemo i ideje Montesquieua o nužnosti stvaranja takve organizacije društva koja će zaštititi prirodna prava čovjeka od samovolje. A u Bayerovu uvijek iznova naglašenom divljenju engleskom kaznenom postupovnom pravu nalazimo srodnost s mnogim mislima što ih je zastupao već Cesare Beccaria.

Svaki onaj koji je bio slušateljem Bayerovih predavanja i seminara prisjetit će se koliko je na njima stekao znanja i spoznaja, a slušatelji iz ratnih godina njegovih detaljnih analiza povijesti engleskog prava koje su za slušateljstvo bile inspirativne iz mnogo razloga. Njegove je slušatelje privlačila ne samo konzekventna racionalnost, nego i duboko human — ali nikad sentimentalni ili romantičan — pristup ljudima i problemima, to više što je taj pristup bio duboko proživljen, daleko od svakog kabinetskog, od života udaljenog kontempliranja apstraktne pravde i prava.

Imao sam privilegij biti slušateljem još mladoga profesora Bayera, a nekoliko njegovih samoinicijativnih koraka pred više desetljeća a i

kasnije odlučujuće su utjecali na moj životni put. Kako je naše blisko poznanstvo postupno prerastalo u prijateljstvo, spoznao sam da je to samo jedan od mnogih primjera njegova nesebičnog pružanja pomoći. I ne samo to. Svaki je uspjeh njegovih kolega i znanaca uvijek iznova ispunjavao njegovo srce s neprikrivenim zadovoljstvom. To se, dakako, odnosilo osobito na znanstvene uspjehe autora na polju kaznenog prava.

Osobine što su ga resile kao čovjeka i znanstvenika postaju sada u retrospektivi još više spoznatljivim. Racionalnost i poštovanje čovjeka sada su još više prepoznatljivi u obje glavne komponente Bayerova životnog djela. Jedna od njih je rad na našem važećem postupovnom pravu, koji je ujedno činio okosnicu njegova životnog puta. O tome će govoriti prof. dr. Davor Krapac. Druga se odnosi na njegove radove iz pravne povijesti.

Već u svome prvom pravnopovijesnom radu što ga je Bayer napisao kao docent — »Kazneno postupovno pravo, Prva knjiga, Povijesni razvoj« (Zagreb 1943.) — on je postavio idejne i metodološke osnove svoga rada na pravnoj povijesti. Bayer je te osnove dalje razrađivao tijekom cijeloga svog života na upravo začuđujuće konzekventan način. Ta je knjiga bila u vrijeme kada je objavljena jedinstveni prikaz povijesnog razvoja modernoga postupovnog prava, a to je ostala danas, pola stoljeća nakon objavljivanja pa bi svakako zaslužila da je se ponovo tiska. U njoj je Bayer dao koncizan prikaz osnovnih instituta postupovnog prava počevši od rimskoga doba preko rimsko-kanonskog, srednjovjekovna njemačkog i engleskog postupka do postanka suvremenog kaznenog postupka.

Način na koji Bayer približava čitatelju pravnopovijesne institute lijepo se vidi npr. iz izlaganja o shvaćanju torture u Njemačkoj prije i nakon prihvaćanja (1532. godine) poznate Constitutio Criminalis Carolina (skraćeno Karolina). »Do Karoline tortura se mogla«, piše Bayer, »kod onih sudova koji su je primjenjivali, upotrijebiti na temelju bilo kakve lagane sumnje. Njezina dokazna moć ležala je (...) u njoj samoj: ta se ustanova osnivala na vjerovanju da će božanstvo nevinom dati dovoljno snage da odoli teškim mukama i ne prizna. Naprotiv, ako je okrivljenik na mukama priznao, bio je to jasan božanski znak da je kriv (...). Između ovako shvaćene torture i kakvoga božjeg suda pomoću usijanog željeza nije postojala nikakva bitna razlika. Tortura Karoline počivala je na posve drugim shvaćanjima. (...) Karolina nije torturu samu za sebe smatrala dokaznim sredstvom, nego samo pomoćnim sredstvom za dobivanje pravog dokaznog sredstva: priznanja«.

S time je u uskoj vezi i Bayerov načelan stav prema torturi: »Ne slažemo se s onima, koji misle, da je tortura kao takva a priori nepo-

desna za pronalaženje istine. Smatramo da se pomoću torture zaista može ustanoviti istina, ako se okrivljenikovo priznanje dano na mukama savjesno provjeri. Smatramo također ispravnim mišljenje Karoline da se na osnovu okrivljenikovog provjerenog priznanja, redovito, može postići daleko veći stupanj izvjesnosti o postojanju ili nepostojanju spornog činjeničnog stanja, nego što je to moguće kod dokaza indicijima, do kojih se je došlo bez okrivljenikova priznanja. No ustanova je torture za nas neupotrebiva, jer iz (...) načelnog razloga stojimo na stanovištu da okrivljenikovu ličnost moramo štedjeti» tj. »da nije dozvoljeno da se nekome nanosi bilo kakvo zlo (a pogotovo ne tako teško zlo kao što je tortura), prije nego što smo se uvjerali da je kriv«. Doista, qui bene distinguit, bene docet.

Među najimpresivnije dijelove te mladenačke Bayerove knjige ulaze stranice o vješticama.

»Kazneni progon vještica i čarobnjaka počeo je u Njemačkoj u XV. st., ali u pravu epidemiju kolektivnog ludila pretvorio se tek u zadnjoj trećini XVI. st. te je potrajalo kroz čitavo XVII. st. Kao što već naglasismo, jedan od glavnih uzroka pogubnosti ove nadasve opasne zaraze bila je ustanova torture. Čarobnjaštvo je naime spadalo u grupu najtežih kažnjivih djela, delicta atrocissima, u slučaju kojih je važno pravilo, da sudac nije vezan na pravne propise, može preko njih prići. Ovo ovlaštenje imalo je naročitu važnost na području dokaznog prava. Prema obćim pravnim propisima za inkvizitorni kazneni postupak, prije primjene torture sudac je morao ustanoviti vjerojatnost, da je kaž. djelo uobće počinjeno, kao i vjerojatnost, da je konkretni okrivljenik djelo počinio. No, kako je sudac mogao ustanoviti činjenicu »sklapanja ugovora sa vragom«, prije nego što mu je okrivljenik pod najtežim mukama priznao? Tim se pitanjem sudac nije morao naročito mučiti. Dostajao mu je u tu svrhu izkaz kojeg suokrivljenika dan na najtežim mukama, da je na pr. okrivljenika vidio na »vražjem sastanku«. Takav izkaz suokrivljenika, dobiven na torturi, ili makar kako laka »sumnja« dostajali su, da sudac protiv okrivljenika (redovito okrivljenice) odredi primjenu torture. Okrivljenik je tada bio samim tim izgubljen, živ nije izašao. Sudac naime, u smislu spomenutog obćeg ovlaštenja za postupak kod delicta atrocissima, nije bio vezan niti na propis, da je za ponavljanje torture potrebno, da pridođu novi indiciji niti na propis, da se tortura smije samo tri puta izvesti: tortura je ponavljana tako dugo, dok okrivljenik nije ili priznao ili umro. Sama činjenica da je okrivljenik jednom izdržao užasnu torturu, a da nije priznao, smatrala se dovoljnim indicijem za ponavljanje torture, budući da se je vjerovalo, da je to znak, da okrivljeniku pomaže vrag. Kako vidimo, ustanova torture primje-

njena bez poštivanja pravnih preduvjeta i bez ograničenja, koja su inače postojala u postupku zbog djela, koja nisu spadala među *delicta atrocissima*, bila je uzrok, što su tisuće i tisuće nevinih žrtava pod najstrašnijim mukama priznale upravo fantastične stvari o vezama s vrhom, na osnovu čega su podvrgnute najstrašnijoj smrti, smrti na lomači, ako već nisu na samoj torturi umrle. Upravo nevjerojatnu učestalost procesa protiv vještica i čarobnjaka u spomenutom razdoblju možemo pripisati jedino kolektivnoj psihozi najcrnijeg praznovjerja, koje je vladalo u svim tadanjim društvenim slojevima od najviših do najnižih i koja predstavlja podpunu dekadencu srednjovječnog načina mišljenja i nazora na svijet.«

Iz ovoga Bayerova opisa problematike vezane uz kolektivno ludilo proгона vještica izbija nedvosmisleni Bayerov stav prema svakom kolektivnom ludilu. Da se progon vještica duboko dojmio mladoga Bayera, o tome nema sumnje. To se vidi ne samo po načinu na koji je Bayer opisao taj u pravom smislu riječi zločin prema čovječanstvu nego i po tome što je on, upravo opsjednut tom strašnom aberacijom ljudskoga roda, objavio deset godina kasnije jedno od svojih najpotresnijih djela, »Ugovor s đavlom« o kojem će odmah biti riječi. Ali, da li je riječ samo o tome? Rad o kaznenom postupovnom pravu Bayer je pisao u vrijeme kada je u Europi vladalo Hitlerovo ratno ludilo koje je svojim nepoštivanjem prava i moralnoga kodeksa čovječanstva bilo za Bayera jedan od primjera takvoga kolektivnog ludila. I upravo u vrijeme kada se Hitleru suprotstavljala jedino Engleska Bayer piše:

»A da inkvizitorni kazneni postupak sa torturom kao najkarakterističnijim obilježjem nije bio nikakva kulturna nužda, iako je tada postojao u cijeloj Evropi, proizlazilo je iz činjenice, što je postojala zemlja na razmjerno visokom stupnju kulture, koja nije poznavala inkvizitornog kaznenog postupka, a u kojoj je i tortura tada već spadala u prošlost. To je bila Englezka; njezinim političkim i pravnim ustanovama divili su se tadanji najugledniji zastupnici novoga smjera«.

Ovome treba dodati da Bayer približno četvrtinu knjige posvećuje engleskom kaznenom postupku i to sa simpatijama koje ne želi sakriti.

Ugovor s đavlom, procesi protiv čarobnjaka u Evropi a napose u Hrvatskoj (Zagreb 1953, drugo izdanje 1968, treće izdanje 1982.) nastavak je Bayerova razračunavanja s netolerancijom, sa zasljepljenošću i intelektualnom isključivošću. Ne treba posebno isticati da je i tu knjigu Bayer pisao s punim emocionalnim angažmanom i da je ona u biti žestoki prosvjed protiv mračnih snaga. Što je Bayer mislio pišući tu knjigu kasnih četrdesetih i ranih pedesetih godina našega stoljeća vidljivo je iz njegova predgovora pisanog za drugo izdanje u 1968. godini.

»Prestankom progona vještica čovjek se nije oslobodio onoga što je činilo suštinu te pojave: slijepe, nekritične vjere u određene dogme koje opredjeljuju određeni nazor na svijet, istovremno popraćene skrajnjom mržnjom i bešćutnosti prema svima onima koji ne dijele isto mišljenje. Ako se danas neki ljudi ironično smiješe kada netko spomene progon vještica (...) to je samo znak da ti ljudi ne shvaćaju skrajnju tragičnost te pojave i da uopće nisu svjesni da njihovo vlastito vrijeme trpi od pojava koje su identične s tom pojavom« tj. progonom vještica. Mislim da se Bayer nije mogao eksplicitnije izraziti.

Knjiga Ugovor s đavlom napisana je na osnovi bogate dokumentacije. Preko 77 dokumenata što se odnose na odredbe pape Ivana XXII. iz 1318. godine i ostale papinske odredbe preko literature (npr. dijelova poznatoga *Malleus maleficarum* iz 1487.) presuda inkvizicije i svjetovnih sudova u svijetu i u nas sve do prestanka progona vještica sredinom XVIII. stoljeća bogat su izvor spoznaja društvene stvarnosti u Europi od XIV. do XVIII. stoljeća, a uvodne studije o povijesnom razvoju progona čarobnjaka u Europi i osobito u Hrvatskoj napisane su Bayeru svojstvenom akribičnošću.

Međutim, Bayer u toj knjizi neizravno upozorava na još jednu opasnost. Naime, zaslijepljenost vladajućeg sloja koju u biti generira nezajažljiva žudnja za vlašću uvjetovana je nemalim dijelom i oportunizmom intelektualaca koji su, u želji da ih mimoide sudbina sudara s vladajućim dogmatskim slojem, spremni na kompromise sa savješću, moralom i racionalnošću u nadi da će se vlastodršci zadovoljiti iskazanom pokornošću. Nažalost, početni mali kompromisi tragično su povezani s neminovnim sve većim odstupanjem od morala, prava i razuma pa na koncu takav intelektualac postaje vjernim slugom establishmenta uz jedinu utjehu mentalne rezervacije, koja je usto duboko skrivena i prema tome poznata samo njemu i koja uskoro usahne jer samo »smeta« i traži a ne može naći, dodatno opravdanje izabranog životnog puta.

Na primjeru čarobnjaštva Bayer lijepo prikazuje to postupno uzimanje razuma i postupne kompromise. Još 1379. godine zagrebački sud naređuje dvjema udovicama da se svaka od njih zakune s 24 prisežnika »da nijesu vršile nikakvih čarobnjaštva (...). Ako (ubuduće) budu zbog sličnog otkrivene (...) i to se uzmogne uspješnim svjedočanstvom dokazati, smjesta će biti po gradskom pravu kažnjene«.

Stotinu je godina kasnije, 1475. godine »Jela Rogačica izjavila na mučenju da je na zdencu kupala zlim korijenjem ženu svoga rođaka Luke pa ju je tamo i polijevala tim korijenjem zato da je njezin muž ne tuče i ne psuje nego da je voli«. Zbog takvih i »još gorih« prijestupa

Jela »bi morala biti kažnjena smrću no ona je međutim umrla u zatvoru pa je pokopana na mjestu gdje se zakapaju čarobnjaci«.

Koncem idućeg stoljeća (1599.) poznati pisac protiv čarobnjaštva Martin Del Rio opravdavajući postupke protiv čarobnjaka zaključuje: »Vještice treba ubijati ako i nisu otrovale nijednog čovjeka, ako i nisu naškodile usjevima i životinjama, ako i nisu nekromantkinje i to samo zbog toga što su u savezu s demonom«, a najveći njemački pravnik XVII. Benedikt Carpzov daje nesmiljeno opravdanje svim zločinima vladajućeg sloja protiv čarobnjaka. On tvrdi: »Da sotona s vješticama uistino spolno opći, a ne samo u mašti, već je odavno dokazano mišljenjem veoma ozbiljnih muževa (...) i potvrđeno bezbrojnim priznanjima vještica«. On energično zahtijeva da se kaznom spaljivanja kažnjavaju oni koji su sklopili ugovor s đavlom, »ako i nikome nisu nanijeli štetu« i čak oni koji su se samo pouzdali u đavolsku pomoć ne učinivši osim toga baš ništa«. Veliko je pitanje da li je Carpzov zadržao bar sjenku mentalne rezervacije. On je očito sebe uvjerio da »mu je sve jasno« i da su protivnici njegova mišljenja protivnici morala, religije i društvenog poretka ili, da se »modernije« izrazim, narodni neprijatelji. A takav je intelektualni sklop kod Bayera izazivao neskriveni užas i otpor.

U radove što se odnose na opću pravnu povijest treba pribrojiti i Novu reformu nekadašnje vrhovne instancije crkvene inkvizicije (»ZPFZ« XVI, 1968). U svom zadnjem objavljenom radu Utjecaj zakona Francuske revolucije na razvitak krivičnog procesnog prava evropskih država (u: »Francuska revolucija — ljudska prava i politička demokracija nakon dvijesto godina«, JAZU Zagreb 1991) Bayer daje još jednom svoje viđenje prirodnih prava čovjeka.

»Državi se može priznati pravo da kažnjava krive delinkvente. U procesu utvrđivanja odgovornosti konkretnog čovjeka za konkretno krivično djelo ne može se državi priznati pravo na primjenu prisile prema okrivljeniku osim u malom broju zakonom predviđenih slučajeva, u kojima se bez prisile ne može voditi krivični postupak. Tako je npr. opravdano da se sucu dozvoli da stavi okrivljenika u istražni zatvor, ako bi inače pobjegao, ili da kazni novčanom kaznom svjedoka koji se nije odazvao urednom pozivu suda. Sve dozvoljene prisile prema okrivljeniku moraju biti umjerene, samo toliko intenzivne koliko je potrebno za uspjeh krivičnog postupka.« Bayer ovo smatra evidentnom istinom koju ne treba dalje dokazivati iz čega se vidi da je uvijek čvrsto stajao na stavovima iz mladosti tj. na prirodnim i neotuđivim pravima pojedinca.

Upozorio sam na izravnu povezanost radova iz opće pravne povijesti s Bayerovim prvencom, Kaznenim postupovnim pravom. Ali to nije sve. U predgovoru toga Bayerova prvenca čitamo:

»Čitatelju će neminovno upasti u oči činjenica, da je poviestnom razvoju hrvatskog kaznenog postupovnog prava posvećen neznatan dio ove knjige, moglo bi se gotovo reći, da se poviestnim razvojem našeg kaznenog postupovnog prava u ovoj knjizi nisam uopće bavio. Krivnja za to ne leži na meni, nego na stanju, u kojem se kod nas još uvijek nalaze pravnopoviestne predradnje, koje su nuždan preduvjet svakog nastojanja za sustavnim i iscrpnim prikazom poviestnog razvoja hrvatskog kaznenog postupovnog prava. Kada bih htio napisati poviest kaznenog postupovnog prava, koje je u Hrvatskoj važno od najstarijih vremena do danas, bio bih prinuđen, da sam izvršim predradnje, koje bi zahtjevale najmanje jedan decenij intenzivnoga rada. Tu sam si zadaću ostavio za poslije«.

Taj zadatak što ga je Bayer sebi postavio kao još vrlo mladi znanstvenik lebdio mu je tijekom cijeloga njegova života pred očima.

Nakon monumentalnog djela »Ugovor s đavlom« slijedi članak Advokatura (»Enciklopedija Jugoslavije« 1, 1955) s prikazom njezina razvoja u jugoslavenskim zemljama, a osobito u Hrvatskoj, Kazne i njihovo izvršenje u Hrvatskoj, Slavoniji i Srijemu u drugoj polovici XVIII. stoljeća (»Narodna milicija« IX, 1956). Prestanak prava azila u Hrvatskoj (Zagreb 1957), Javno tužništvo (»Enciklopedija Jugoslavije, 4. 1960), Kazna batina u kontinentalnoj Hrvatskoj (Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, XXIII, 1973, 29—61). U ovome radu Bayer ističe da je Hrvatska dobila tek 1852. sustavno pisani krivični zakonik, ali da je već i prije toga »poznati germanizator Josip II« dao za Hrvatsku prevesti svoj Allgemeines Gesetz über Vebrechen und derselben Bestrafung i to na hrvatski pisan slavonskom ikavicom: »Općinska naredba od zločinah i njihovih pedepsah« i srpski »Obščij zakon na prestuplenija i njihova nakazanija«. Taj zakon važio je od 1787. do 1790.

Bayer je proučio i spis o postupku crkvene inkvizicije, u Šibeniku iz 1443. godine (»Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 35, 1985, 47—72). Taj je spis to zanimljiviji što je on jedini dosad poznati izvještaj o radu crkvene inkvizicije u Hrvatskoj. Inkvizitor je podvrgnuo neku udovicu Mrnu najtežoj vrsti torture da bi priznala da je napicima pokušala ojačati ljubav svoga zeta prema svojoj kćeri Dobri. Nakon toga primijenjena je tortura i prema kćeri. One su sve priznale, ali je tortura ipak nastavljena da bi se u njihovo priznanje uplelo i povezanost s đavlom. Mrna i Dobra osuđene su da ih se izvrgne ruglu pred narodom tako da će Mrna jahati na magarcu držeći ga za rep, okrunjena papir-

natom mitrom, s time da se na nju stave »miševi i druge gnjusobe«. Nakon toga trebalo ih je odvesti na stratište gdje bi im krvnik stavio sramotne žigove na čelu i obrazu. Međutim, Mrna i Dobra uspjele su iz zatvora pobjeći.

Bayer je i ovaj rad napisao na svoj uobičajeni jasan i jednostavan način. Iz njegova se opisa događaja vidi da je iživljavanje vladajućeg sloja nad priprostim i neukim ženama bez obrane duboko proživio i zbog njih samih i zbog toga što je to tek jedan slučaj strašnih patnja na koje je čovječanstvo samo sebe osudilo. Bayerovo pričanje ne može a da duboko ne potrese čitatelja koji se zajedno s njime raduje da su jadne žene pobjegle i koji im u duhu želi da su svoj daljnji život provele ljepše, sretnije i mirnije. Moramo priznati da je Bayer ovim strogo znanstvenim djelom uspio kod čitatelja probuditi osjećanje patnje i katarze.

Bilo je nekoliko razloga zašto Bayer nije mogao do kraja ostvariti svoju namisao da obradi povijest hrvatskoga kaznenoga postupovnog prava. Prije svega, kao što je i sam već u svom prvom radu istaknuo, predradnja za takav sintetički rad nije bilo. Njegova ga je sveučilišna karijera usto obvezivala da uz sve ostale poslove obradi i neka pitanja iz povijesti nastave. Tako su nastali radovi 330-godišnjica prvog udžbenika procesnog prava kod Hrvata (»Sveučilišni list« 1950, br. 2), Političko-kameralni studij u Hrvatskoj u XVIII. stoljeću (1769—1776) (»Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu« 1967) i Osnivanje Pravnog fakulteta u Zagrebu (1776. godine) i njegovo definitivno uređenje (godine 1777) (»Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu« 1969).

Usto su se pojavili i još neki dodatni, rekli bismo prigodni radovi, od kojih znanstvenik ne može pobjeći, dapače, koje prihvaća sa zadovoljstvom, ali koji ipak oduzimaju ne baš malo vremena: Stav grada Zagreba prema osnivanju Kraljevskog vijeća u kraljevinama Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji 1767. godine (»Iz starog i novog Zagreba II«, Zagreb 1960), prikaz »Zbornika cara Stefana Dušana I, Struški i atonski rukopis« (»Naša Zakonitost« 1975), Stogodišnjica donošenja hrvatskog Zakonika o Krivičnom postupku iz 1875. godine (»ZPFZ«, 1976), bilješka Je li Ivan Kitonić hrvatski ili mađarski pisac (»Historijski zbornik« Zagreb 1969) i Povijesno značenje Povaljske listine (Brački zbornik 15, 1987). Na kraju dužan sam spomenuti još i neobjavljene radove. Jedan od njih podrobno obrađuje kaznenopostupovnu problematiku što se odnosi na Vinodolski zakon. Predviđen je za »Starine« naše Akademije, za Pravnu enciklopediju pripremio je tri pravnopovijesna rada: Pravo azila, Božji sudovi i Corpus delicti.

Umnogome pionirski i neprocjenjivo koristan Bayerov rad na pojedinim pitanjima pravne povijesti hrvatskoga naroda, osobito onaj XVII. i XVIII. stoljeća bio je za njega ipak neka vrsta dodatnog znanstvenog napora. On mu je posvetio mnogo ljubavi i mnogo truda, ali ne i najveći dio svoga vremena. Daleko pretežni dio njegova znanstvenog opusa bilo je naše važeće krivično procesno pravo. O tome će detaljnije govoriti kolega prof. dr. Davor Krapac.

Dr. *Davor Krapac*
profesor Pravnog fakulteta u Zagrebu

**AKADEMIK VLADIMIR BAYER: ISTAKNUTI TEORETIČAR I PISAC
PROCESNOG I MATERIJALNOG KRIVIČNOG PRAVA; VRSNI PRAVNI
PEDAGOG**

Prisjećajući se danas, nakon nešto više od godine dana od njegove smrti, akademika, redovnog profesora Pravnog fakulteta u Zagrebu u mirovini, dr. Vladimira Bayera, ne možemo se oteti asocijaciji na poznatu tvrdnju da se u malim narodima, kao što je hrvatski, rađa samo jedan veliki stručnjak za pojedino znanstveno područje u jednom stoljeću. Život i rad profesora Bayera naime, na ovim našim prostorima u velikoj mjeri potvrđuju snagu te asocijacije. Njegov opus, njegova znanstvena misao, njegova briga za studente i mlade pravnike čije je brojne generacije odgojio, predstavljaju djelo koje je ugrađeno u temelje suvremene teorije procesnog i materijalnog krivičnog prava naše zemlje i nezamjenjiv izvor s kojeg će se još dugo napajati svi oni koji se u svojim znanstvenim istraživanjima ili u praktičnom promišljanju bave s ovim granama prava.

Profesor Bayer objavio je velik broj znanstvenih i stručnih radova iz teorije krivičnog procesnog prava, materijalnog krivičnog prava, penologije, povijesti krivičnog prava i pravne nastave. Brojni prikazi jugoslavenskog prava u stranim časopisima i sudjelovanja na čitavom nizu međunarodnih kongresa i skupova te članstvo u međunarodnim znanstvenim udruženjima pribavili su mu velike zasluge za upoznavanje i afirmaciju našeg pravnog sustava u inozemstvu. Bibliografija njegovih djela i radova obuhvaća preko devedeset jedinica. Kako nije moguće ukratko prikazati cjelokupni znanstveni opus profesora Bayera, moramo se ograničiti, uz sav rizik da prikaz ispadne nepotpun i fragmentaran, samo na nekoliko najvažnijih djela.

Po strani mora, nažalost, ostati veliko bogatstvo radova, na koje nas inače, upućuje ranije objavljeni bibliografski podaci (u Spomenici Pravnog fakulteta u Zagrebu izdanoj 1984. godine prilikom njegova umirovljenja) kao i neki naslovi objavljeni u razdoblju od te godine do danas.

Profesor Bayer živio je i djelovao u vremenskom razdoblju čiji je početak bio obilježen katastrofom drugog svjetskog rata te društvenim i političkim promjenama koje je on donio; ali i čiji završetak, pada vremenski na početak osamdesetih godina, i tu biva obilježen najavom jednako velikih promjena koje se događaju upravo ovih dana. Takve društvene i političke promjene uvijek su stavljale i stavljaju pod znak pitanja osnovne ideje krivičnopravne reakcije države i njezina represivnog sustava, otvaraju poznate probleme na relaciji državne vlasti i pojedinca u društvu, stavljaju na kušnju pravnu filozofiju. Profesor Bayer, niti u kriznim vremenima drugog svjetskog rata, niti u kasnijim vremenima, čija je društvena klima bila, kao što znamo, nepovoljna za pravne teme izvan okvira interesa službene politike, nikada nije napuštao postulate pravno-politički liberalno orijentirane teorije krivičnog prava. Ti postulati, koji traže postavljanje i određivanje čvrstih okvira djelovanja represivnog sustava državnih organa, popunjavanje pravnih praznina i jačanje pravne sigurnosti, te uklanjanje svih nepreciznosti pravnog sustava koje mogu ugroziti ljudska prava, trajno su prisutni u gotovo nepreglednom nizu njegovih znanstvenih i stručnih radova. To mu je i pribavilo ugled jednog od najistaknutijih jugoslavenskih pravnika uopće, stručnjaka koji je u svojim promišljanjima teških i složenih problema krivičnog, odnosno, kaznenog prava znao i umio, možda bolje nego ikoji njegov suvremenik u zemlji, rješavati te probleme u skladu sa zahtjevom da se u krivičnom postupku, koji, s jedne strane, predstavlja sredstvo ustanovljavanja i pravednoga kažnjavanja počinitelja krivičnog djela, a s druge strane, sredstvo realizacije državne dominatorne funkcije u društvu, ostvari potrebna ravnoteža između zahtjeva za efikasnošću represije te zahtjeva za zaštitom osnovnih prava i prava obrane građana. Onaj tko bi želio potražiti osnovni moto za savjete profesora Bayera svim teoretičarima i praktičarima kaznenog prava, moto koji bi proizlazio iz cjelokupnog njegova opusa, vjerojatno bi ga tražio u djelima velikih teoretičara prirodno-pravne škole, napose Cesare Beccarie, kojemu je profesor Bayer u svojim djelima, naročito ranijim, iskazao velike simpatije (Kazneno postupno pravo, 1943, str. 282, 287). Taj moto, ta poruka kaznenom sucu, koja još od Montesquieua glasi da dijeljenje pravde koja ne odlučuje samo o životu i dobrima nego i o časti čovjeka iziskuje brižljiva ispitivanja te da obazrivost suda mora biti utoliko veća ukoliko je na stvari veći ulog i ukoliko su interesi o kojima se izriče presuda veći (»O duhu zakona«, knjiga šesta, glava I) ima, osim svoje deontološke, i svoju humanu stranu koja mi se čini još prisutnijom u opusu profesora Bayera. A ta se može, možda najljepše, izreći Goetheovim citatom:

»Soll er strafen oder schonen,
Muss er Menschen menschlich sehn«.

Doista, cjelokupno djelo profesora Bayera s područja teorije krivičnog prava (u širem smislu riječi, kako je on nazivao sustav od tri pravne grane — materijalnog i procesnog krivičnog prava te prava izvršenja krivičnih sankcija) svjedoči o tome koliko je, za pravnu teoriju i praksu, presudno važno pravilno rješenje ključnog pitanja ravnoteže između dvije spomenute oprečne tendencije u uređenju krivičnog postupka.

* * *

Na samom početku svoje karijere Vladimir Bayer, doktor prava zagrebačkog Sveučilišta iz lipnja 1935. godine, odmah je, s nesmanjenom voljom, upornošću i ozbiljnošću krenuo na težak put teoretičara s područja krivičnog prava. Nakon odsluženja vojnog roka, pohađao je u 1936/37. godini, kao redovni slušač, Kriminološki institut Pariškog sveučilišta čije su kolegije držala poznata imena francuske akademske scene. No, na mladog pravnika iz Jugoslavije nesumnjivo su najveći dojam ostavila predavanja znamenitog profesora Donnedieu de Vabresa o posebnom dijelu francuskoga Kaznenog zakonika i krivičnom pravu tadašnjih autoritarnih država: Italije, Njemačke i SSSR-a. Dr. Bayer je naime, prvi objavljeni rad po povratku u domovinu, napisan u vrijeme sudskopripravničke prakse, posvetio problemu političkoga krivičnog djela u francuskom pravu (Mjesečnik br. 11—12/1937, str. 7), problemu koji je u to vrijeme bio posebno zanimljiv za našu stručnu i opću javnost zbog pitanja zabrane izručenja organizatora marseilleskog atentata, kao tzv. političkih delinkvenata, francuskom pravosuđu. Nakon što je položio sve propisane ispite, dr. Bayer je na Kriminološkom institutu u Parizu diplomirao s radnjom »La question de la responsabilité pénale dans le nouveau Code pénal yougoslave«.

Susret sa stranim pravom, svijest o potrebi njegova poznavanja i proučavanja, dr. Bayer neće kasnije nikada zaboraviti. Ta je svijest izražena u prvoj njegovoj monografiji koja je pod naslovom »Problem sudjelovanja nepravnik u savremenom kaznenom sudovanju« objavljena kao vlastito izdanje u Zagrebu 1940. U njoj se raspravlja o postanku engleske i francuske porote (jury), o sustavu porotničkog i prisjedničkog suda kakav je postojao u pravnoj povijesti naših naroda te o tome kako bi, de lege ferenda, trebalo riješiti pitanje sudjelovanja nepravnik u krivičnom sudovanju (pitanje koje se u to vrijeme činilo posebno aktualnim s obzirom na novi državnopravni položaj Banovine Hrvatske u Kraljevini Jugoslaviji). U nizanju argumenata za i protiv ove specifične ustanove krivičnog procesnog prava pokazao je, kako je

to ocijenio profesor Metod Dolenc, jedan od članova komisije za njegov izbor u zvanje sveučilišnog docenta, »veliku marljivost, snažni stil, dobru dispoziciju, ambiciju da se laća teških problema, veliku naćitanost u stranoj literaturi« te »mnogo kritićkog duha za rješavanje problema, što je od presudne važnosti«.

Centralno djelo mladoga Bayera s početka njegove karijere je »Kazneno postupovno pravo, prva knjiga: povijesni razvoj« (Zagreb 1943, str. 415). Ono je zamišljeno kao prvi dio prikaza koji bi obuhvatio povijesni razvoj evropskog i našeg domaćeg krivićnog procesnog prava. Osnovna ideja bila mu je kritićki prikazati sustave krivićnog procesnog prava koji tvore genealoško stablo našeg suvremenog krivićnog procesnog prava: od rimskog i kanonskog, preko njemaćkog općeg inkvizicijskoga krivićnog procesnog prava XVII. stoljećā do austrijskog prava XIX. stoljećā, neposrednog pretka naših današnjih zakona, nastalog po uzoru na francuski model mješovitog krivićnog postupka iz napoleonskog razdoblja. Zanimljivo je da je posljednje poglavlje u ovoj knjizi, koje po opsegu obuhvaća gotovo ćetvrtinu njezina sadržaja, posvećeno osnovnim načelima suvremenoga krivićnog postupka i kao takvo se izdvaja iz njezinih povijesnopравnih okvira. U tom poglavlju pisac ćitatelju pruća širok uvid u osnovne probleme suvremenoga krivićnog postupka kao što su izbor između stranaćkog ili službenićkog modela postupanja, uređenje postupka prezentacije dokaznog materijala pred sudom, povjeravanje funkcije krivićnog progona državnoj vlasti, vanjska i unutarnja kontrola pravilnosti suđenja i slićno. Zahvaljujući okolnosti da se radi o teoretskom razmatranju osnovnih načela krivićnog postupka, koja su u njegovoj reformi u zemljama kontinentalne Evrope XIX. stoljećā bila doduše, prilagoćavana lokalnim potrebama i tradiciji, ali ćija je bit kod svih lako prepoznatljiva, izlaganja profesora Bayera, unatoć tome što se temelje na zakonima od kojih je većina izgubila važnost, zadržala su do danas veliko znaćenje za svakog tko se bavi teorijom krivićnog procesnog prava.

Prvi znaćajniji rad profesora Bayera, objavljen nakon rata, predstavlja »Problem uređenja žalbe protiv presude u našem krivićnom procesu« (Zbornik PFZ, 1948, str. 333—360). U tematici, kojoj se i kasnije vraćao (npr. u velikoj komparativnoj studiji »Problematika pravnih lijekova protiv prvostepenih krivićnih presuda u kontekstu suvremene reforme krivićnog procesnog prava«, Rad JAZU, knj. XXI, 1982. te nekim kraćim radovima kao što je ćlanak »Relativno bitne povrede krivićnog procesnog prava kao žalbene osnove« (Naša zakonitost br. 3/1984, str. 363—67), dominiraju pitanja o procesnoj funkciji žalbe, potrebi njezina obrazlaganja, zabrani reformacije in pejus, razlozima ponište-

nja presude, opsegu ispitivanja prvostepene presude te odlukama višeg suda u vezi s poništenjem presude. Ako imamo na umu vrijeme u kojem je rad nastao, vrijeme u kojem se u krivičnom postupku sudilo više po revolucionarnoj svijesti pripadnika nove vlasti, a manje po pravnim pravilima (novi procesni zakonik Jugoslavije još nije bio donesen, a stari se mogao primjenjivati samo ukoliko mu odredbe nisu bile u suprotnosti s duhom novog vremena), autoru moramo odati posebno priznanje za kritičnost prema nekim mišljenjima koja su tada, u ime tzv. socijalističke zakonitosti, tražila gotovo neograničene ingerencije državne vlasti u krivičnom postupku, na uštrb pravne sigurnosti građana (ne zahtijevajući npr. vezanost višeg suda na osnove pobijanja prvostepene presude, ili otklanjajući zabranu reformacije in pejus). Posebnu vrijednost imaju autorova izlaganja o razlozima poništenja presude, među kojima spadaju razmatranja o neispravnom utvrđenju činjeničkog stanja u kojima je dokazao da zbog prirode odlučivanja na sjednici vijeća drugostepenog suda u našem krivičnom postupku žalba može imati, de lege ferenda karakter tek kasatornog priziva, a ne revizije u punom opsegu. Ta su izlaganja, kasnije, naročito kod donošenja ZKP/1953, imala utjecaja i na redaktore zakonskih tekstova.

Dvije godine nakon ovog rada izašla je knjiga »Teorija krivičnog postupka FNR Jugoslavije« (Zagreb, 1950, str. 314), po riječima samog autora, djelo koje je obuhvatilo polovicu materije koju treba obuhvatiti teoretsko djelo u krivičnom postupku. Namijenjena u prvom redu studentima, ona u prvom dijelu čitatelja uvodi u teoriju krivičnog postupka objašnjavanjem općih osnovnih pojmova krivičnog procesa, krivičnog procesnog prava, tzv. klasne prirode krivičnog postupka, odnosa krivičnog postupka prema drugim kaznenim postupcima (u našoj zemlji), odnosa krivičnog procesnog prava prema ostalim granama tzv. sudskog prava te prikazom izvora našeg krivičnog procesnog prava i toka krivičnog postupka kroz njegove pojedine stadije. U tom se dijelu knjige osim izlaganja o osnovnim načelima krivičnog postupka FNRJ, posebno izdvajaju izlaganja o značaju procesne forme« (peto poglavlje) i o »procesnim garancijama« (šesto poglavlje) koja imaju prvorazrednu važnost u tadašnjim društvenim prilikama u kojima se nerijetko na procesne forme gledalo kao na puki, i po interese djelotvornog narodnog pravosuđa, štetni formalizam. U drugom dijelu knjige nalaze se izlaganja o osnovnim subjektima krivičnog postupka kakav je u to vrijeme postojao u našoj zemlji: isljednim organima, javnom tužiocu, narodnim sudovima, okrivljeniku i oštećeniku. Iako je u kasnijem razvoju našeg krivičnog procesnog prava znatno izmijenjen ovaj njegov dio, ipak odnosna izlaganja profesora Bayera zadržavaju svoju vrijednost i aktual-

nost jer se ne ograničavaju isključivo na dogmatsko izučavanje pojedinih pravnih instituta nego kroz sustavno izlaganje pozitivne norme objašnjavaju njihovu bit i cilj, omogućujući nam tako njihovu deontološku i teleološku prosudbu.

Ta velika kvaliteta još više obilježava središnje djelo profesora Bayera, njegovo dvotomno »Jugoslavensko krivično procesno pravo« (knjiga prva: Uvod u teoriju krivičnog procesnog prava, 1. izdanje Zagreb 1960, str. 195; 9. izdanje Zagreb 1991, str. 236; knjiga druga: Pravo o činjenicama i njihovu utvrđivanju u krivičnom postupku, 1. izdanje Zagreb 1972, str. 240; 5. izdanje Zagreb 1989, str. 251). Prva je knjiga udžbenik koji je dugo vremena, sve do relativno nedavne pojave udžbenika naših mlađih autora, uz udžbenik profesora T. Vasiljevića (»Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ«) bio standardni udžbenik krivičnog procesnog prava na većem broju naših pravnih fakulteta. Ona sadrži pet poglavlja u kojima se sustavno raspravlja o općim osnovnim pojmovima krivičnog procesa i krivičnog procesnog prava, odnosu krivičnog procesnog prava prema srodnim pravnim granama, odnosu znanosti krivičnog procesnog prava prema kriminalistici, izvorima krivičnog procesnog prava, granicama važenja njegovih propisa i tumačenju, metodičkoj diobi jugoslavenskoga krivičnog postupka na stadije i o njegovim osnovnim načelima. Kritičari su iznijeli vrlo povoljna mišljenja o ovoj knjizi. Tako je npr. profesor A. Munda, s ljubljanskog pravnog fakulteta, povodom prvog izdanja te knjige napisao u časopisu »Pravnik« (br. 5—6/1961, str. 188 i d.) — »Ako se uzme u obzir sve što je navedeno u recenziji, opravdano se može tvrditi da knjiga predstavlja vrijedno znanstveno djelo, koje sa svojom temeljitom analizom zakonskih propisa pruža pouzdanu osnovicu za daljnje znanstveno istraživanje jugoslavenskoga krivičnog procesnog prava. Njezine će smjernice dobro poslužiti — praktičaru, kao pripomoć u primjeni krivičnog procesnog prava; studentima prava, kao pedagoški temeljito izrađen udžbenik«. U toj je knjizi profesor Bayer zaokruženo iznio i svoju teoriju o tzv. *traženju materijalne istine* (kojoj su posvećena dva ranije objavljena rada u časopisu »Naša zakonitost« iz 1949. i 1953. godine). Po mišljenju mnogih naših procesualista ta je teorija konačno raščistila u našoj literaturi sporno pitanje o funkcionalnom odnosu procesne forme i (istinitog) utvrđivanja činjenica u krivičnom postupku. Za razliku od brojnih autora, koji su iz raznih razloga (pod snažnim utjecajem tzv. vulgarne teorije odraza prihvaćene od strane sovjetskih pisaca) poistovjećivali pojam materijalne istine sa suglasnošću u postupku utvrđenih činjenica s objektivnom stvarnošću, profesor je Bayer prvi dao ovom pojmu

smisao metode utvrđivanja istine, metode koju određuje zakonodavac koji u izboru formi postupanja organa krivičnog postupka zabacuje one forme koje bi se iz određenih razloga nametale, ali bi u manjoj ili većoj mjeri sputavale slobodu tih organa da istinito utvrde činjenice. Tako je ujedno i opravdao upotrebu termina »materijalna istina« koji je inače, sam po sebi, u materijalističkom svjetonazoru suvišan, posebno ako ga svodimo samo na tzv. subjektivnu ili historijsku istinu koja je inače nedvojbeni cilj svakog sudskog ili upravnog postupka.

Druga knjiga ovog djela o jugoslavenskom krivičnom procesnom pravu, posvećena problematici utvrđivanja činjeničnog stanja u krivičnom postupku, ima dvostruki zadatak: da kao monografsko djelo posluži rasvjetljavanju i razjašnjavanju vrlo teških i složenih problema koji se na ovom planu postavljaju pred teoriju i praksu krivičnog postupka te da studentima pravnih fakulteta posluži kao udžbenik. Mnogi bi pisci pokleknuli pred takvim zadatkom; profesor Bayer ga je riješio na način koji ga u očima nas, njegovih učenika, čini teško dostižnim uzorom kako se lakoćom, jednostavnim i jasnim izrazom mogu rješavati najsloženiji pravni problemi i tako odgovoriti kako studentu-početniku, koji se tek uvodi u materiju i iskusnom pravniku koji stoji pred zadatkom rješavanja nekoga kompliciranog slučaja. Čitatelja ove knjige osobito impresionira put razmišljanja profesora Bayera. Napuštajući uobičajeno shvaćanje u teoriji krivičnog procesnog prava, po kojem su činjenice samo predmet dokazivanja u postupku i o kojem treba govoriti samo u okviru tzv. opće dokazne teorije, pisac najprije, djelomice u osloncu na neke druge autore, postavlja kategorizaciju činjenica koje se utvrđuju u krivičnom postupku (pravno relevantne činjenice, činjenice-indiciji i pomoćne činjenice), a zatim samostalno razvija teoriju o načinu utvrđivanja činjenica u krivičnom postupku, neposrednom i posrednom utvrđivanju pravno relevantnih činjenica, subjektima koji u krivičnom postupku utvrđuju činjenice i o pitanju s kojom uvjerenosti moraju biti utvrđene pravno relevantne činjenice pri donošenju sudskih odluka. Nakon toga prelazi na izlaganja o utvrđivanju činjenica vlastitim opažanjem organa krivičnog postupka te u trećem odsjeku knjige izlaže svoju teoriju dokaznog prava (utvrđivanja činjenica pomoću dokaza). U njoj rješava brojna i teška pitanja teorije i prakse našega krivičnog postupka (npr. o režimu korištenja tzv. službenih bilježaka organa unutarnjih poslova, o upotrebljivosti rezultata poligrafskog ispitivanja, o dokazima koji se ne smiju upotrijebiti kod donošenja sudske odluke, o upotrebljivosti tehničkih snimki činjenica u svrhe dokazivanja). Pri tome ne propušta čitatelja iscrpno obavijestiti o rješenjima stranog prava (njemačkog, francuskog, engleskog, talijanskog

i sovjetskog) trudeći se da na odgovarajućim mjestima, pregnantnom analizom toga prava, ukaže na ono što bi moglo biti upotrebljivo i kod nas.

Za vrijeme svoga boravka u Kairu, gdje je u školskoj godini 1962/63. predavao na doktorskim tečajevima tamošnjih sveučilišta, profesor Bayer je, na francuskom jeziku, napisao dvije monografije s područja materijalnoga krivičnog prava. Prva se bavi s problematikom tzv. nehatnih krivičnih djela («*Les infractions non-intentionnelles*» izd. revije »*Al Quanon Wal Iqtisad*, Kairo, str. 72) a druga s tzv. privrednim krivičnim djelima («*Les infractions économiques, étude comparative*», isti izdavač, Kairo, 1966, str. 118). U prvoj profesor Bayer razjašnjava složene probleme koji se javljaju pri određivanju pojma ovog oblika krivnje, probleme koji nehat tradicionalno čine kamenom spoticanja u teoriji krivičnog prava: odnos nehatnih i umišljajnih krivičnih djela, pitanje zakonske konstrukcije nehatnog djela u usporednom pravu, pitanje oblika pojedinih nehatnih djela, njihove prevencije i slično. Posebno se zadržao na problemu određivanja pojma nehata pomoću tzv. objektivnog i subjektivnog kriterija: zahtjeva dužnog opreza (*precaution obligatoire*) s kojim je počinitelj djela morao u danoj prilici postupati, koji se utvrđuje prema određenim standardima opreznog ponašanja za pojedine ljudske djelatnosti, odnosno zahtjeva mogućeg opreza (*precaution possible*) kojim je počinitelj djela, prema svojim osobnim svojstvima, u danoj prilici mogao postupati. U drugoj monografiji, kako to proizlazi iz njezina naslova, profesor Bayer razmatra sustav pravila o primjeni kazni i nekih drugih mjera na pravne i fizičke osobe koje su svojim ponašanjem narušile norme o privrednom ili financijskom poslovanju privrednih organizacija i drugih pravnih osoba te uzrokovale stanovite negativne posljedice, u onom njegovu obliku kakav je u to vrijeme bio predviđen zakonodavstvima nekih vodećih kapitalističkih i socijalističkih zemalja (SR Njemačke i SSSR-a) odnosno Jugoslavije i Egipta (tada Ujedinjenje Arapske Republike). Zadivljuje pri tome komparativnopravna metoda kojom se autor služi: kretajući se suvereno kroz teško pregledna područja privrednog prava promatranih zemalja, profesor Bayer se, s jedne strane, ne zadržava samo na ideografskom prikazu i deskripciji njihovih pravnih sustava, nego prikazuje i složene uzroke njihova nastanka i formiranja, a, s druge strane, ne ograničava se samo na egzegezu zakonskih tekstova nego iznosi i stanovišta judikature i doktrine. Time još jednom potvrđuje svoje kvalitete velikog pravnog komparativista, izražene npr. u ranije spomenutoj knjizi »Kazneno postupovno pravo«, u kojoj nalazimo jedan od naših najboljih prikaza engleskog krivičnog procesnog prava (str. 192—276) ili u monografiji

o problematici pravnih lijekova iz 1982. godine, čiji se doprinos teoriji pravnih lijekova u krivičnom postupku, u pogledu tako fundamentalnih pitanja kao što su npr. opseg prava na pravni lijek, način ispravljanja pogrešaka u utvrđenom činjeničnom stanju, utjecaj povrede krivično-procesnih propisa na ispravnost i potpunost činjeničnog stanja (o čemu profesor Bayer govori nakon iscrpnog razmatranja uređenja pravnih lijekova protiv prvostepenih krivičnih presuda u Francuskoj, SR Njemačkoj, SSSR-u i Jugoslaviji), s pravom može smatrati izuzetnim.

No, skup tema s područja materijalnoga krivičnog prava kojem se profesor Bayer najčešće vraćao bile su teme povezane s primjenom kazne na počinitelje krivičnih djela. Osim velikog monografskog rada o kazni batina u kontinentalnoj Hrvatskoj, objavljenog povodom stogodišnjice ukidanja te kazne 1972. (Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu br. 1/1973. str. 29—61) te nekih drugih pravnopovijesnih radova o primjeni kazne u našim krajevima (Kazne i njihovo izvršenje u Hrvatskoj, Slavoniji i Srijemu u drugoj polovici XVIII. st.; Narodna milicija br. 2/1956, str. 11. i slično) profesor Bayer napisao je nekoliko izvrsnih članaka o smrtnoj kazni, tom planetarnom pitanju krivičnog prava uopće. U jednom od njih, koji predstavlja referat za sastanak evropskih i američkih teoretičara krivičnog prava i kriminologije 1967. godine u Coimbri u Portugalu, povodom stogodišnjice ukidanja te kazne (Pena de morte, Colóquio internacional Coimbra sine anno), on, nakon prikaza jugoslavenskog zakonodavstva i prakse, te trenda odustajanja od te kazne u civiliziranim državama, zaključuje da historijski razvoj smrtne kazne pokazuje kako će jednog dana ona nestati iz svih europskih prava, iako vrijeme potpune abolicije još nije sasvim blizu. U drugom radu, koji predstavlja sudjelovanje u anketi časopisa »Naša zakonitost« o problemu smrtne kazne kod nas (broj 2/1974), str. 137—145), autor na pitanje da li je smrtna kazna opravdana u našem sustavu, odgovara da nekih jakih racionalnih razloga za postojanje smrtne kazne nema od momenta kad se neka država postavi na stajalište da pravednost, koja se nalazi u osnovi sustava kažnjavanja, ne zahtijeva postojanje smrtne kazne. To je stajalište doduše, s racionalne točke gledišta dvojbeno, ali opravdano modernim humanizmom. Protiv smrtne kazne, osim izvjesnih racionalnih razloga, djeluju i jake iracionalne sile (koje inače djeluju na razvoj svih kazni u smjeru njihova stalnog ublažavanja) kao i određene iracionalne sile uperene upravo protiv smrtne kazne, zaključuje profesor Bayer. Ako pod tim iracionalnim silama podrazumijevamo javno mnijenje o smrtnoj kazni, na koje više utječu opći politički i ideološki stavovi (izraženi kao autoritativnost, dogmatizam na jednom odnosno liberalizam i pluralizam na drugom polu) nego instrumentalna

shvaćanja o kazni (kao što je želja da se kažnjavanjem smanji ili eliminira kriminalitet) nema nam boljeg primjera za potporu stajališta profesora Bayera nego što je nedavno ukinuće smrtnih kazni u Republici Hrvatskoj (čl. 21. st. 2. Ustava iz 1990. godine) koje ne bi bilo moguće bez dobro poznate promjene političkog sustava kakva se je kod nas dogodila te godine.

Iako profesor Bayer nije neposredno mnogo surađivao sa stručnim komisijama koje su pripremale nacрте jugoslavenskih zakona o krivičnom postupku (u tom smislu da bi bio njihov česti član ili redaktor zakonskih nacрта) ipak je velika njegova uloga i doprinos izgradnji poslijeratnog jugoslavenskog krivičnog procesnog zakonodavstva. U konstrukciji mnogih propisa, naročito sadašnjeg Zakona o krivičnom postupku iz 1976. godine, osjeća se utjecaj njegove misli, izražene u objavljenim radovima ili mišljenjima koja je upućivao stručnim komisijama koje su predlagale nove zakonske propise. U tom aktivnom praćenju i analizi pozitivnog prava i stalnom zalaganju za njegovim poboljšanjem, treba napose istaknuti nekoliko znanstvenih radova o subjektima krivičnog postupka (Suci-građani u našem pravosuđu, I. kongres pravnika Jugoslavije, Beograd 1954, I dio, IV. tema, str. 1—16; Suci porotnici, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu 1955, str. 142. i d.; Okrivljenik kao procesni subjekt i kao objekt prisilnih procesnih mjera, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 1957, str. 159. i d.; Advokatura, članak za Enciklopediju Jugoslavije, 1. svezak (1. i 2. izdanje, 14 stranica) u kojima se na kritički način promišljaju procesni položaj i uloga subjekata krivičnog postupka u svjetlu postulata pravne države. Zatim, nakon čuvene Novele Zakonika o krivičnom postupku iz 1967. godine, kojom je u jugoslavenskom krivičnom postupku znatno ojačana tendencija zaštite prava građana, bitno smanjen stupanj diskrecijskih ovlaštenja istražnih organa i institucionalizirana isključivo sudska nadležnost za vođenje krivičnog postupka od njegove početne faze do konačne odluke, profesor je Bayer objavio dva značajna rada o karakteristikama noveliranog procesnog prava, koja su se, po svojoj citiranosti, našla na samom vrhu brojne literature koja je o toj zakonskoj noveli objavljena kod nas (Osnovne karakteristike novog uređenja krivičnog postupka prema noveli od godine 1967, JRKK, 1967, str. 346. i d.; Akuzatorski i inkvizicioni elementi u noveliranom jugoslavenskom krivičnom postupku, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, br. 1/1969, str. 111. i d.). U njima je objašnjen novi položaj i funkcije organa unutarnjih poslova u vezi s krivičnim postupkom, promjene u procesnom položaju i funkcijama javnog tužioca, oštećenika, suda, okrivljenika te advokature i drugih državnih organa, uzrokovane novim uređenjem krivičnog postupka.

Može se reći da je tim radovima Novela ZKP iz 1967. godine dobila u potpunosti svoju teorijsku podlogu što je nesumnjivo pripomoglo da u kasnijem razdoblju, nakon zaoštavanja represije uslijed političkih promjena u Jugoslaviji u prvoj polovici sedamdesetih godina, u stručnim komisijama koje su pripremale zakonske novele, liberalni koncept procesnog zakona bude, uz manje iznimke, sačuvan u gotovo neokrnjenom obliku.

Profesor Bayer spada među naše najistaknutije pravne pedagoge. To ne začuđuje kada se na umu ima činjenica da je toj strani svoje djelatnosti posvetio isto toliko pažnje kao i znanstvenom radu. Svjedoči tome, osim redovnog rada sa studentima na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu do umirovljenja 1. X. 1982. godine, bezbrojna predavanja održana u gotovo svim sveučilišnim središtima u Jugoslaviji, predavanja na doktorskim tečajevima pravnih fakulteta Sveučilišta u Kairu i Sveučilišta Ain-Shams u Heliopolisu (Egipat) te niz predavanja na popularnim tribinama narodnih ili radničkih sveučilišta (npr. na Pučkom, odnosno, nakon II. svjetskog rata, Narodnom sveučilištu u Zagrebu, na Kolarčevu narodnom univerzitetu u Beogradu) na kojima je slušateljima, jednostavnim i jasnim izrazom, znao približiti i razjasniti složene probleme krivičnopravne materije. Nadalje, svjedoče tome brojni radovi profesora Bayera o pravnoj nastavi (npr. samo s područja post-diplomske nastave 12 radova, među kojima su neki objavljeni i u inozemstvu; v. spomenicu »Pravni fakultet u Zagrebu 1945—1980«, str. 107) te radovi o povijesti pravne nastave u Hrvatskoj koji čitatelju pružaju izvanredan uvid u povijest jednog dijela naše znanosti i kulture. Tu mislim na rad »Političko-kameralni studij u Hrvatskoj u XVIII. stoljeću (1769—1776)« (objavljen u Zborniku Pravnog fakulteta u Zagrebu br. 2/1967, str. 207—247), u kojem se obrađuje povijest ove visoke škole u Varaždinu koja je prethodila osnivanju Pravnog fakulteta te na rad »Osnivanje Pravnog fakulteta u Zagrebu (godine 1776) i njegovo definitivno uređenje (godine 1777)« (obj. u Zborniku Pravnog fakulteta u Zagrebu br. 2/1969, str. 81—126), u kojem su iscrpno obrađena brojna pitanja koja se odnose ne samo na osnivanje Pravnog fakulteta u Zagrebu i njegovo definitivno uređenje u sklopu Kraljevske akademije znanosti, nego i ona koja se odnose na tadašnje uređenje i stanje visokog školstva u kontinentalnoj Hrvatskoj općenito. Ponajviše, međutim, o pedagoškim kvalitetama profesora Bayera svjedoče generacije njegovih studenata, među kojima danas mnogi obavljaju pravosudne i druge pravne funkcije, zauzimaju istaknuta mjesta u državnim organima i organizacijama ili i sami djeluju kao nastavnici na pravnim fakultetima u zemlji i inozemstvu.

Naročito treba istaknuti zasluge profesora Bayera za osnivanje i razvoj Postdiplomskog studija iz krivičnopravnih znanosti na Pravnom fakultetu u Zagrebu. Zajedno s pok. profesorom Bogdanom Zlatarićem, profesora Bayera trebamo smatrati osnivačem toga studija, koji je osnovan odlukom Savjeta Pravnog fakulteta u Zagrebu od 26. VI. 1958. godine kao jedan od prvih postdiplomskih studija u zemlji, a prvi na području nastave krivičnopravnih predmeta (treba se prisjetiti da je tek Opći zakon o fakultetima i univerzitetima iz 1960. godine uveo treći stupanj Sveučilišne nastave). Postdiplomski studij iz krivičnopravnih znanosti postoji neprekidno do danas i ima općejugoslavenski karakter po svojim nastavnicima i polaznicima. Polaznicima, koji su radnici iz pravosuđa, javnog tužilaštva, organa unutarnjih poslova, odvjetništva, pravnih službi u poduzećima i raznih državnih organa kao mlađi znanstveni radnici s pojedinih pravnih fakulteta, na tom je postdiplomskom studiju pružena moderna nastava iz većine postojećih krivičnopravnih predmeta: pozitivnog i komparativnog krivičnog prava i krivičnog procesnog prava, suvremene tehnike istraživanja krivičnih djela (kriminalistike), sudske medicine, sudske psihijatrije, sudske psihologije, kriminologije i penologije. Profesor je Bayer bio dugogodišnji predsjednik uprave toga studija te nastavnik predmeta Krivično procesno pravo i Penologija do školske godine 1984/85. Studij je do sada pohađalo preko 670 polaznika, od kojih je 208 steklo magisterij. Doprinos profesora Bayera njihovom stručnom i ukupnom obrazovanju ogroman je. Visoko državno odlikovanje koje je primio prilikom desetgodišnjice studija 1969. godine, predstavlja, ne samo u doslovnom smislu, tek simbolični izraz zahvalnosti koje mu naše društvo za njegov opus duguje.

Ovdje ne treba govoriti o nizu društvenih funkcija na Pravnom fakultetu i izvan njega, koje je obavljao profesor Bayer, jer su ti podaci dobro poznati, jednako kao i njegova djelatnost u Razredu za društvene znanosti ove Akademije, čiji je izvanredni član bio od 1977, a redovni od 1986. godine. Neka mi ovo sjećanje na profesora Bayera bude dopušteno zaključiti konstatacijom da niti jedan prikaz njegova života i rada neće moći sveobuhvatno iznijeti sve ono što je on pružio našoj akademskoj zajednici, svojim studentima i učenicima i cjelokupnoj okolini u kojoj se kretao. Kroz svoju živu riječ, erudiciju i pravnu kulturu, kroz svoj topli humor, on je svojim sljedbenicima ostavio poruke velikog humanista i racionalista. Trajanje tih poruka neće se mjeriti vremenom, nego umom i srcem onih koji su ga slušali. Upravo njima je profesor Bayer bio divan primjer i njegov ih odlazak još više pogađa nego one, koji su samo čitali njegova djela s kojima će te poruke ući u riznicu trajnih kulturnih dostignuća našeg naroda. I jedni i drugi —

i oni koji su ga slušali i oni koji su se nadahnjivali njegovom pisanom rječju — u svojoj će tuzi i sjećanju na njega sačuvati duboku zahvalnost za sve ono što je dao našim kaznenim znanostima, teoriji procesnog prava i nastavi općenito te ugledu zagrebačkog Sveučilišta i ove Akademije.

NEKROLOZI

PROF. DR. VLADIMIR BAYER

V noči od 22. na 23. april letos je nepričakovano ugasnilo življenje dr. Vladimirja Bayerja, rednega profesorja za kazensko procesno pravo Pravne fakultete v Zagrebu v pokoju in rednega člana Jug. akademije znanosti in umetnosti v Zagrebu. Prof. Bayer je dosegel visoko starost (16. 3. je izpolnil 78 let), z njegovo smrtjo pa je še vedno prezgodaj pretrgano življenje izrednega znanstvenika, vsestransko razgledanega strokovnjaka na področju kazenskopravnih znanosti, avtoritativnega raziskovalca in poznavalca zgodovinskega razvoja kazenskega procesnega in materialnega prava, plodovitega pisca, zavzetega in do popolnosti v podajanju formiranega pedagoškega delavca, doma in v tujini splošno priznana avtoriteta na vseh področjih svojega javnega delovanja. Pisec teh vrstic v slovo in spomin svojemu kolegu in lahko rečem prijatelju sem imel priložnost predstaviti ga slovenski javnosti s prikazom obeh knjig njegovega (nepopolnega) sistema jugoslovanskega kazenskega procesnega prava in v jubilejnim zapisu ob njegovi sedemdesetletnici (Pravnik 1982/1—3, str. 71 i 72); popolnejšo sliko o njem pa sta podala v posebni izdaji Zbornika pravne fakultete v Zagrebu (Spomenica prof. dr. Vladimiru Bayeru, Zbornik 1984/1—2, str. 9—28), dr. D. Krapac in dr. Katja Vodopivec. Medtem ko je dr. Krapac, njegov naslednik in sedanji ordinarij za kazensko procesno pravo, v članku »Život i rad profesora Vladimira Bayera« podal zaokroženo sliko njegove življenske in poklicne poti pravnika, je prof. Vodopivčeva podala prikaz tega, kar je imenovala prispevek prof. Bayerja k zgodovini in sociologiji kazenskega prava (Doprinos profesora Bayera historiji i sociologiji krivičnog prava). V isti publikaciji objavljena bibliografija njegovih objavljenih del, knjig, monografij in člankov in urejena po bibliografskih merilih predstavlja objavljena dela do konca 1983. leta ni popolna, ker obsega samo pomembnejše članke iz Hrvaške enciklopedije, Enciklopedije Jugoslavije, Enciklopedije jugoslovanskega leksikografskega zavoda in v dnevnih časopisih poleg v bibliografiji obseženih članov v drugih domačih in tujih

strokovnih časopisih. V tej bibliografiji je dana tematska razvrstitev v naslednje skupine: Kazensko procesno pravo (sodobno in v preteklosti), ureditev sodstva in advokature; Materialno kazensko pravo; Članki o podiplomskem študiju na sploh in posebej o tem študiju iz kazensko-pravnih znanosti; Članki o problemih sodobnega pravnega študija in njegove organizacije; Monografije iz zgodovine pravnega in sorodnih študijev v Hrvatski; Prikazi in recenzije; Prikazi jugoslovanskega prava v tujih publikacijah; Monografija iz politične zgodovine. V tej nepopolni bibliografiji in v drugih objavljenih delih pa ni vse duhovne zapuščine prof. Bayerja. Za njim ostaja še nekaj večjih končanih in za tisk pripravljenih rokopisov, saj upokojitev po 42 letih delovanja na pravni fakulteti ni pomenila drugega kot osvoboditev od dnevnih dolžnosti univerzitetnega učitelja. Brez dnevnih dolžnosti pa tudi poslej ni mogel biti. Kot izredni (od I. 1977) in redni član JAZU (od I. 1986) se je posvetil delu v razredu, katerega član je bil, zlasti pa za publicistično dejavnost. Tako je tudi sam pripravil pomembno monografijo o problematiki pravnih sredstev v kontekstu reforme kazenskega procesnega prava, ki je izšla 1982. leta. Čeprav se je prof. Bayer po upokojitvi posvetil predvsem pravnozgodovinskim raziskavam (med drugim je končal rokopis o Vinodolskem zakoniku iz hrvaške pravne zgodovine), je oskrbel ob novelah kazenskega procesnega prava dopolnjeni izdaji obeh knjig učbenika o jugoslovanskem kazenskem procesnem pravu (8. izd. 1. knjige 1988 in 5. izdaja druge knjige 1989) ter kratkega komentarja ZKP (4. izd. 1989. leta).

Vse, kad je bilo in še bo napisano o prof. Bayerju, potrjuje in bo potrdilo, da je življenski oder zapustila izredna osebnost, vrhunski strokovnjak na področju kazenskopravnih znanosti, človek visoke osebne kulture z do skrajnosti razvitim čutom odgovornosti, ki bo ostal v trajnem spominu v svoji ožji domovini pa tudi v širšem jugoslovanskem prostoru. Slovenski pravniki kriminalisti posebej v ožjem krogu katedre za kazenskopravne znanosti in Inštituta za kriminologijo pa še posebej občutimo izgubo prof. Bayerja. Spomini nanj pomenijo spomine na kar lepo število let neposrednega skupnega delovanja v okviru podiplomskega študija iz kazensko pravnih znanosti na Pravni fakulteti v Zagrebu, ki sta ga kot prvega v državi organizirala skupaj s tudi pokojnim prof. Zlataričem, pa tudi drugih trajnih stikov. Za vse to smo mu dolžni še posebno zahvalo. Slava njegovemu spominu.

Pravnik, Ljubljana, let. 45 (1990), 5—7

U Zagrebu je okončao život akademik prof. dr. Vladimir Bayer, jedna od dominantnih ličnosti jugoslovenske krivičnopravne nauke, koja je ovu našu posleratnu naučnu oblast obeležila izuzetnom i nadasve originalnom stvaralačkom misli.

Profesor Bayer je rođen 1912. godine u Bugojnu. Gimnaziju je završio u Osijeku 1930; diplomirao na Pravnom fakultetu u Zagrebu 1935. i krajem te iste godine doktorirao. Naredne godine odlazi u Francusku, gde sluša predavanja na Kriminološkom institutu Pariskog univerziteta. Nakon završenog studija, krajem 1938. godine, vraća se u zemlju, gde radi kao advokatski pripravnik pri Okružnom sudu u Zagrebu, a zatim kao sudski u Sreskom sudu u Dugom Selu. Pred rat, 1940. godine postavljen je za docenta na katedri krivično-procesnog prava na Pravnom fakultetu u Zagrebu. Godine rata proveo je u Zagrebu isključivo na fakultetu, posvetivši se naučnom radu (iako uznemiravan od ustaških vlasti). Odlukom vlade NR Hrvatske 1945. godine postavljen je za vanrednog profesora, a 1951. godine Savjet za prosvjetu, nauku i kulturu NR Hrvatske postavlja ga za redovnog profesora na istoj katedri, u kom svojstvu je biran sve do 1979. godine i do odlaska u penziju. Konačno, zbog svog vrednog naučnog rada, prof. Bayer je 1977. godine izabran za vanrednog člana JAZU.

Veoma je obiman i impozantan naučni opus prof. Bayera. Pored ranije objavljenih radova u pravnoj periodici, već 1940. godine objavio je knjigu »Problemi sudjelovanja nepravnikâ u suvremenom kaznenom sudovanju«, a tri godine kasnije u dva dela knjigu »Kazneno postupovno pravo«, u kojoj prvi put u nas, na celovit, sintetičan način izlaže sistem procesnog prava s obzirom na istorijski aspekt, izvodeći genealogiju našeg savremenog krivičnog procesa i završavajući sa prikazom postupka Kraljevine Jugoslavije iz 1929. godine.

Godine 1950. objavio je rad »Teorija kaznenog postupka FNRJ« (namenjen studentima). Središno i svakako najznačajnije delo prof. Bayera započinje i objavljuje 1960. godine — najpre prva knjiga »Jugoslovensko krivično procesno pravo« (Uvod u teoriju krivičnog proces-

nog prava), da bi druga knjiga izašla 1972. godine — »Pravo o činjenicama i njihovom utvrđivanju u krivičnom postupku«.

Bio je više godina glavni urednik »Zbornika Pravnog fakulteta u Zagrebu«, zatim inicijator i saosnivač, odnosno pokretač izlaženja danas najrepresntativnijeg i najuglednijeg jugoslovenskog pravnog časopisa »Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo« (1962).

Ovom izuzetnom hrvatskom i jugoslovenskom naučniku, sadašnje i buduće generacije pravnika krivičnopravne orijentacije, uz svu poštu povodom njegovog odlaska iz života, za sve što je učinio u domenu ove naučne oblasti, ostaju i ostaće zahvalni.

»Politika«, 20. lipnja 1990.

BIBLIOGRAFIJA RADOVA
akademika Vladimira Bayera

Primjedba. U ovom popisu obuhvaćeni su radovi prof. Bayera objavljeni od 1937. do uključivo 1991. godine u Jugoslaviji i inozemstvu. U ovu bibliografiju nisu uvršteni svi nego samo važniji članci objavljeni u Hrvatskoj enciklopediji, Enciklopediji Jugoslavije, Enciklopediji Jugoslavenskog leksikografskog zavoda i važniji novinski članci. Prijevodi nisu uopće uključeni.

I. KRIVIČNO PROCESNO PRAVO (SUVREMENO I PROŠLO), UREĐENJE SUDOVA I ODVJETNIŠTVA

a) *Knjige i monografije*

1. Problem sudjelovanja nepravnik a u savremenom kaznenom sudovanju, Zagreb 1940, 188 stranica.
2. Kazneno postupovno pravo, Prva knjiga, Povijesni razvoj, Zagreb 1943, 415 stranica.
3. Teorija krivičnog postupka FNR Jugoslavije, Prva knjiga, Zagreb 1950, 313 stranica.
4. Ugovor s đavlom, Procesi protiv čarobnjaka u Evropi a napose u Hrvatskoj, Zagreb 1953, 800 stranica, Uvodne studije napisao, dokumente priredio i tumačenjima popratio Vladimir Bayer, Dokumente preveli: Mihajlo Lanović, Veljko Gortan, Zdenko Škreb, Vojmir Vinja, Magda Bayer, Vladimir Bayer.

Izašla su slijedeća daljnja izdanja ove knjige:

Drugo nepromijenjeno izdanje, Zagreb 1969.

Treće nepromijenjeno izdanje, Zagreb 1982.

5. Advokatura, Enciklopedija Jugoslavije sv. 1. Prvo izdanje, Zagreb 1955, str. 10. i d., 14 stranica.
6. Prestanak prava azila u Hrvatskoj, Zagreb 1957, 96 stranica.
7. La signification de l'aveu de l'inculpé dans le droit de procédure pénale de certains Etats occidentaux européens. Rivista Italiana di Diritto e Procedura Penale, god. 1959, str. 724. i d.
8. Jugoslavensko krivično procesno pravo, Knjiga prva, Zagreb 1960, 195 stranica.

Izašla su slijedeća daljnja izdanja ove knjige:

Drugo izmijenjeno izdanje, Zagreb 1966, 202 stranice.

Treće izmijenjeno izdanje, Zagreb 1969, 224 stranice.

Četvrto izmijenjeno izdanje, Zagreb 1972, 225 stranica.

Peto prerađeno izdanje, Zagreb 1977, 242 stranice.

Šesto izdanje, Zagreb 1980, 239 stranica.

Sedmo izdanje, Zagreb 1982, 239 stranica.

Osmo izdanje, Zagreb 1988, 236 stranica.

Deveto izdanje, Zagreb 1991, 236 stranica.

9. La procédure criminelle yougoslave, Objavljeno u publikaciji: "Les grands systèmes de droit pénal contemporain, Le droit penal nouveau de la Yougoslavie", Izdao Institut de droit Comparé de l'Université de Paris, Paris, god. 1962, str. 143. i d.
10. Osnove opće teorije o dokazima u krivičnom postupku, I. Jugoslavenska revija za kriminologiju i krivično pravo god. 1963, str. 10. i d.
11. Osnove opće teorije o dokazima u krivičnom postupku, II. Jugoslavenska revija za kriminologiju i krivično pravo god. 1963, str. 145. i d.

12. Zakonik o krivičnom postupku, Uvod, Komentar, Registar, Zagreb 1968, 384 stranice.
13. Jugoslavensko krivično procesno pravo, Knjiga druga, Pravo o činjenicama i njihovom utvrđivanju u krivičnom postupku, 240 stranica, Zagreb 1972.
Izašla su slijedeća daljnja izdanja ove knjige:
Drugo prerađeno izdanje, Zagreb 1978, 251 stranica.
Treće izdanje, Zagreb 1980, 251 stranica.
Četvrto izdanje, Zagreb 1986, 251 stranica.
Peto izdanje, Zagreb 1989, 251 stranica.
14. Stogodišnjica donošenja hrvatskog Zakonika o krivičnom postupku iz 1875. godine, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 1976, str. 5. i d.
15. Pravni problemi upotrebe tehničkih snimki činjenica učinjenih izvan krivičnog postupka kao dokaza u tome postupku, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 1978, br. 3—4, str. 183. i d.
16. Problematika pravnih lijekova protiv prvostepene krivične presude u kontekstu suvremene reforme krivičnog procesnog prava, Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 401, Razred za društvene znanosti, Knjiga XXI, Zagreb 1982, 126 stranica.
17. Zakon o krivičnom postupku, Bilješke i komentar, Dodatak: Međunarodni ugovori o pravnoj pomoći u krivičnim stvarima i izručenju. Zagreb 1985, 432 stranice,
Izašla su slijedeća daljnja izdanja ove knjige:
Drugo izdanje, Zagreb 1986, 432 stranice.
Treće izdanje, Zagreb 1987, 432 stranice.
Četvrto izdanje, Zagreb 1989, 483 stranice.
18. Utjecaj zakona francuske revolucije na razvitak krivičnog procesnog prava evropskih država, Objavljeno u publikaciji: Francuska revolucija — ljudska prava i politička demokracija nakon dvjesto godina, Zagreb 1991, str. 195—230.

b) Radovi iz krivičnog procesnog prava objavljeni ili predani za objavljivanje u časopisima i povremenim publikacijama domaćim i stranim

1. O pravnoj prirodi ovlaštenja supsidijarnog kaznenog tužitelja, Mjesečnik Pravničkog društva, Zagreb, god. 1944, str. 114. i d.
2. Problem uređenja žalbe protiv presude u našem krivičnom procesu, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 1948, str. 333. i d.
3. Načelo traženja materijalne istine u krivičnom postupku FNRJ. Naša zakonitost god. 1949, str. 95 i d.
4. 330-godišnjica prvog udžbenika procesnog prava kod Hrvata, Sveučilišni list, god. 1950, br. 2, str. 3.
5. Osnovna načela organizacije redovnih sudova u FNRJ, Naša zakonitost, god. 1950, str. 19. i d.
6. Pitanje stadija krivičnog postupka, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 1951, str. 5. i d.
7. Načelo traženja materijalne istine u novom ZKP. Naša zakonitost, god. 1953, str. 649. i d.
8. Akuzatorni i inkvizitorni elementi u našem krivičnom postupku, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 1954, str. 20. i d.

9. Razvitak novog jugoslavenskog krivičnog postupka,
Publikacija »Nova Jugoslavija«, Zagreb, 1954, str. 362. i d.
10. Suci-građani u našem pravosuđu,
Objavljeno u publikaciji: I. kongres pravnika Jugoslavije, Beograd 1954.
II. dio IV. tema, str. 1—16.
11. Sesti međunarodni kongres za krivično pravo 1953. god.
Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 1954, str. 305—311.
12. Suci porotnici,
Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 1955, str. 142. i d.
13. Le contrôle du pouvoir d'appréciation du juge dans la détermination des
peines et des mesures de sûreté,
Revue Internationale de Droit Pénal, Paris, god. 1956, str. 236. i d.
14. Načelo oficijelnosti i načelo legaliteta u krivičnom postupku FNRJ,
Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 1956, str. 21. i d.
15. Okrivljenik kao procesni subjekt i kao objekt prisilnih procesnih mjera,
Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 1957, str. 159. i d.
16. Kritički osvrt na definiciju krivičnog postupka kao pravnog odnosa i
kao pravnog položaja,
Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 1958, str. 99. i d.
17. Instrument za otkrivanje laži, lie detector,
Narodna milicija, god. 1958, br. 10, str. 1. i d.
18. Pretpostavka okrivljenikove nevinosti u jugoslavenskom krivičnom po-
stupku,
Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 1960, str. 183. i d.
19. Les méthodes et les procédés techniques employés dans l'élaboration
de la sentence pénale,
Revue Internationale de Droit Pénal, Paris, god. 1960, str. 297. i d.
20. Javno tužništvo, Enciklopedija Jugoslavije, sv. 4, Zagreb 1960, str. 470—
—474.
21. Discussion au VIIème Congrès International de Droit Penal, Athenes
1957,
Objavljeno u publikaciji: Actes du VIIe Congres International de Droit
Pénal, Athènes, god. 1961.
22. Osmi međunarodni kongres za krivično pravo u Lisabonu 1961. god.
Arhiv za pravne i društvene nauke, god. 1962, str. 173. i d.
23. Glavna rasprava u krivičnom postupku,
Objavljeno u publikaciji: Savetovanje o nekim problemima krivičnog
postupka,
Izdalo: Jugoslavensko udruženje za krivično pravo i kriminologiju, Beo-
grad 1962, str. 112—114.
24. Krivično procesno pravo, Enciklopedija Jugoslavije, sv. 5, Zagreb 1962,
str. 410—414.
25. Le rôle des organes de poursuite dans le procès pénal,
Revue Internationale de Droit Penal, Paris, god. 1964, str. 301. i d.
26. Opći problemi u vezi s iskazom okrivljenika kao dokaznim sredstvom,
Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 1965, str. 125. i d.
27. Nova reforma nekadašnje vrhovne instancije crkvene inkvizicije,
Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 1966, str. 77. i d.
28. Pravni položaj konzulata i članova konzulata u krivičnom postupku,
Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 1967, str. 72. i d.

29. Osnovne karakteristike novog uređenja krivičnog postupka prema noveli od god. 1967.
Jugoslavenska revija za kriminologiju i krivično pravo, god. 1967, str. 346. i d.
30. Opći historijski pregled razvoja advokature u krajevima koji danas tvore SR Hrvatsku (od najstarijih vremena do postanka stare Jugoslavije), Odvjetnik, god. 1968, br. 9, str. 47. i d.
31. Akuzatorski i inkvizicioni elementi u noveliranom jugoslavenskom krivičnom postupku,
Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 1969, str. 111. i d.
32. Je li Ivan Kitonić hrvatski ili mađarski pisac?
Historijski zbornik, Zagreb, god. 1969, str. 623. i d.
33. Le problème de la division du procès pénal en deux phases,
Revue Internationale de Droit Pénal, Paris, god. 1969, str. 613. i d.
34. S kojom uvjerenošću moraju biti utvrđene pravno relevantne činjenice kod donošenja pojedinih sudskih odluka u krivičnom postupku,
Jugoslavenska revija za kriminologiju i krivično pravo, br. 1, god. 1971, str. 25—37.
35. Razgovor s profesorom dr. Vladimirom Bayerom (Moji pismeni odgovori na studentska pitanja, Pitanja sastavio gl. urednik »Pravnika« Senad Bašić),
Studentski časopis »Pravnik«, br. 10/11, bez oznake godine, Izašlo krajem svibnja 1976. god. Od 1. do 19. stranice.
36. Diskusija na savjetovanju: Novo krivično zakonodavstvo sa stanovišta primjene u praksi,
Jugoslavenska revija za kriminologiju i krivično pravo, god. 1977, str. 237—240.
37. Pitanje upotrebljivosti neformalnih iskaza osoba kao dokaza u krivičnom postupku, Naša zakonitost, god. 1978, br. 4, str. 15—28.
38. Pravno nevaljani dokazi i posljedice njihove upotrebe kod donošenja sudskih odluka u krivičnom postupku,
Pravni život, god. 1978, br. 5, str. 3—20.
39. Što je pravilnije: okrivljeni ili okrivljenik?
Vjesnik, god. 1978, 9. VII, str. 9.
40. Sudovi i efikasnost krivičnog postupka, Diskusija na XVI. savjetovanju Saveza udruženja za krivično pravo i kriminologiju Jugoslavije, Bled 1978.
Jugoslavenska revija za kriminologiju i krivično pravo, god. 1978, str. 123—124.
41. Pravni problemi upotrebe tehničkih snimki činjenica učinjenih izvan krivičnog postupka kao dokaza u tome postupku,
Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 1978, br. 3—4, str. 183—198.
42. Seminar o novom Zakonu o krivičnom postupku,
Naša zakonitost, god. 1979, br. 3, str. 123—124.
43. Relativno bitne povrede krivičnog procesnog prava kao žalbene osnove
Naša zakonitost, god. 1984, br. 3, str. 363—367.
44. Jedan proces crkvene inkvizicije u Šibeniku 1443. godine, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 1985, br. 1, str. 47—72.
45. Pravni položaj obdolženca v jugoslavanskem kazenskem postopku, Pravnik, Ljubljana, god. 1986. str. 245—260.

46. Do smrti v okovih namesto na vislici, Delo, Ljubljana, 31. oktobar 1986, str. 19.
47. Dokumenti o ukinuću torture i o ukinuću smrtne kazne u onim jugoslavenskim zemljama koje su u XVIII. stoljeću bile u sklopu habsburške monarhije, Starine, Zagreb, god. 1987, knj. 60, str. 53—70.
48. Azil, religiozni i njemu sličan u predkršćansko doba, u kanonskom pravu, posebno u jugoslavenskim zemljama, Nije još objavljeno, Predano za tisak u Pravnoj enciklopediji: Zagreb 1987. godine, 22 stranice.
49. Božji sudovi, Nije još objavljeno, Predano za tisak u Pravnoj enciklopediji, Zagreb 1988. godine, 18 stranica.
50. Corpus delicti, Nije još objavljeno, Predano za tisak u Pravnoj enciklopediji, Zagreb 1988. godine, 1 stranica.
51. Krivično procesno pravo Vinodolskog zakona iz 1288. godine, Nije još objavljeno, Predano za tisak u publikaciji: Zbornik znanstvenog skupa u povodu 700. obljetnice Vinodolskog zakona, Zagreb 1988. godine, 33 stranice.

II. MATERIJALNO KRIVIČNO PRAVO

a) *Monografije*

1. Les infractions non intentionnelles, Studija objavljena u reviji, Al Qanoun Wal Iqtisad, Le Caire, god. 1963, br. 3, str. 257. i d. 72 stranice.
2. Les infractions économiques. Etude comparative, Studija objavljena u reviji: Al Qanoun Wal Iqtisad, Le Caire, god. 1966, br. 2—3, str. 188. i d., 118 stranica.
3. Kazna batina u kontinentalnoj Hrvatskoj, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 1973, br. 1, str. 29—61.

b) *Radovi iz materijalnog krivičnog prava objavljeni u časopisima i povremenim publikacijama*

1. Pojam političkog djela u francuskom kaznenom pravu i kriterij motiva, Mjesečnik Pravničkog društva, Zagreb, god. 1937, str. 524. i d.
2. Odnos pojma produženog krivičnog djela naših vrhovnih sudova prema istovrsnom idealnom sticaju Krivičnog zakonika, Mjesečnik Pravničkog društva, Zagreb, god. 1938, str. 543. i d.
3. O pitanju odgovornosti za privredni kriminal, Arhiv za pravne i društvene nauke, god. 1954, str. 362. i d.
4. Kazne i njihovo izvršenje u Hrvatskoj, Slavoniji i Srijemu u drugoj polovici XVIII. stoljeća, Narodna milicija, god. 1956, br. 2, str. 11. i d.
5. Razmatranja o nekim problemima kriminalne politike, Priručnik za stručno usavršavanje službenika unutrašnjih poslova, Zagreb, god. 1958, str. 285. i d.
6. Profesor dr Hinko Lučovnik, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 1960, str. 297—298.
7. Les aspects juridiques du problème des jeunes adultes delinquants, Intervention aux débats, VI Congrès international de défense sociale, 1961. godina, str. 126.

8. L'application des mesures non privatives de liberté à l'occasion d'infractions graves, Intervention, Symposium international sur des problèmes du droit pénal socialiste, Varna 1967. godina, str. 124.
9. La peine de mort, Objavljeno u publikaciji: Pena de Morte (referati podneseni na Internacionalnom kolokviju u povodu stogodišnjice ukiđanja smrtno kazne u Portugalu god. 1967), tome I, Coimbra s. a., str. 177—193.
10. Problem smrtno kazne u nas danas, Naša zakonitost, Zagreb god. 1974, br. 2, str. 137—145.

III. ČLANCI O POSTDIPLOMSKOM STUDIJU UOPĆE I POSEBNO O TOM STUDIJU IZ KRIVIČNOPRAVNIH ZNANOSTI

1. Početak rada Nastave za stručno usavršavanje iz krivičnopравnih predmeta na Pravnom fakultetu u Zagrebu, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 1958, str. 260.
2. Cycle d'études en matière pénale destiné aux magistrats du siège et du parquet, Revue de science criminelle et de droit pénal comparé Paris, god. 1959, str. 745. i d.
3. Postdiplomska nastava za stručno usavršavanje iz krivičnopравnih predmeta na Pravnom fakultetu u Zagrebu, Sveučilišni vjesnik. god. 1959, A. suppl. 73, str. 25. i d.
4. Postdiplomska nastava za stručno usavršavanje iz krivičnopравnih predmeta u šk. god. 1958/59, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 1959, str. 264—265.
5. Konceptija nastave trećeg stupnja prema novom Zakonu o fakultetima i univerzitetima, Univerzitet danas, god. 1960, str. 223. i d.
6. Postdiplomska nastava za usavršavanje iz krivičnopравnih predmeta Pravnog fakulteta u Zagrebu, Naša zakonitost, god. 1960, str. 386. i d.
7. Prvi magistri Pravnog fakulteta u Zagrebu, Naša zakonitost, god. 1961, br. 5—6, str. 266—269.
8. Konceptija nastave trećeg stupnja i nastave za usavršavanje u novom fakultetskom statutu, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 1962, str. 145. i d.
9. Stanje nastave trećeg stupnja i nastave za usavršavanje na Sveučilištu u Zagrebu u škol. god. 1960/61, Univerzitet danas, god. 1962, br. 1—2.
10. Nastava trećeg stupnja iz krivičnopравnih predmeta na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, Prilog, god. 1962, br. 3, str. 49. i d.
11. Nastava trećeg stupnja iz krivičnopравnih predmeta u škol. god. 1961/62, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 1962, str. 147. i d.
12. Neki osnovni problemi nastave trećeg stupnja, »Simpozij o organizaciji znanstvenog rada u SR Hrvatskoj«, Zagreb 1964, str. 85. i d.
13. Die dritte Stufe des Universitätsstudiums in der SFR Jugoslawien, Das Hochschulwesen, Berlin, god. 1964, str. 731—735.
14. Nastava trećeg stupnja iz krivičnopравnih predmeta u škol. god. 1964/65, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 1965, str. 189. i d.

15. O desetogodišnjem radu Nastave trećeg stupnja iz krivičnopravnih predmeta,
Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 1969, str. 97. i d.
16. Poslijediplomski studij iz krivičnopravnih znanosti na jugoslavenskim pravnim fakultetima, Dosadašnje stanje, Problematika, Jugoslavenska revija za kriminologiju i krivično pravo, god. 1975, br. 1, str. 107—125.
17. Postdiplomski studij iz krivičnopravnih znanosti,
Objavljeno u publikaciji: Pravni fakultet u Zagrebu 1945—1980, izdao Pravni fakultet u Zagrebu, Centar za stručno usavršavanje i suradnju s udruženim radom, Zagreb 1980, str. 97—108, 12 stranica.

IV. ČLANCI O PROBLEMIMA SUVREMENOG PRAVNOG STUDIJA I NJEGOVE ORGANIZACIJE

1. Uređenje pravnog i političkog naukovanja u Italiji,
Alma mater croatica, god. 1941—42, str. 333—338.
2. Ljetna praksa studenata prava 1949. godine,
Sveučilišni list, god. 1950, br. 3, str. 4.
3. Prvi savjet Pravnog fakulteta u Zagrebu,
Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 1954, str. 340.
4. Vrijednost starih doktorata prava po novom Zakonu o doktoratu nauka,
Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 1955, str. 271.
5. Doktorat nauka,
Vjesnik, Zagreb, 6. kolovoza 1955.
6. Stipendije, pomoć društvene zajednice za školovanje i usavršavanje,
Vjesnik, Zagreb, 16. kolovoza 1955.
7. Šesta konferencija pravnih fakulteta FNRJ u Ljubljani (od 26 — 29 lipnja 1955),
Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 1955, br. 3—4, str. 246—248.
8. Uvođenje praktičnih vježbi iz krivičnog prava,
Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 1956, str. 228.
9. Sedma međufakultetska konferencija pravnih fakulteta FNRJ u Zagrebu (28—30. listopada 1957. god.). Rezolucija,
Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 1957, str. 344—348.
10. Pravni fakulteti i pravni časopisi u Ujedinjenoj Arapskoj Republici,
Naša zakonitost, god. 1963, str. 275. i d.
11. Doprinos Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu stručnom i znanstvenom usavršavanju kadrova javnog tužilaštva u Jugoslaviji, Objavljeno u: 30 godina javnotužilačke organizacije. Beograd 1976, str. 209—211.
12. O problematici nastave na pravnim fakultetima, Diskusija na XVI. savjetovanju Saveza udruženja za krivično pravo i kriminologiju Jugoslavije, Bled 1978,
Jugoslavenska revija za kriminologiju i krivično pravo, god. 1978, str. 124—125.

V. MONOGRAFIJE IZ POVIJESTI PRAVNOG STUDIJA I SRODNIH STUDIJA U HRVATSKOJ

1. Političko-kameralni studij u Hrvatskoj u XVIII. stoljeću (1769—1776),
Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 1967, str. 235. i d.

Drugo izdanje objavljeno u publikaciji: Varaždin u XVIII. stoljeću i političko-kameralni studij, Zagreb—Varaždin 1972, str. 89—120.

2. Osnivanje Pravnog fakulteta u Zagrebu (1776. god.) i njegovo definitivno uređenje (god. 1777),
Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 1969, str. 221. i d.

VI. PRIKAZI I RECENZIJE

1. Radovi profesora Munde s područja materijalnog i procesnog krivičnog prava,
Zbornik Pravnog fakulteta, Zagreb, god. 1953, str. 175. i d.
2. Tihomir Vasiljević: Komentar ZKP. Kritički prikaz,
Naša zakonitost, god. 1957, str. 387. i d.
3. Heinrich Henkel: Pravo i individualnost, Prikaz predavanja,
Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 1957, str. 187. i d.
4. Giulio Battaglini: La querela, Prikaz,
Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, god. 1958, str. 254. i d.
5. Tomislav Marković: Savremena tehnika istraživanja krivičnih djela, Kritički prikaz, Naša zakonitost, god. 1962, str. 149. i d.
6. Mladen Grubiša: Činjenično stanje u krivičnom postupku, Kritički prikaz, Naša zakonitost, god. 1964, str. 362. i d.
7. Dr. Tihomir Vasiljević: Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ, Naša zakonitost, god. 1971, br. 10, str. 764. i d.
8. Dr. Tihomir Vasiljević: Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ, Jugoslavenska revija za kriminologiju i krivično pravo god. 1973, br. 3, str. 501—511.
9. Zakonik cara Stefana Dušana. Knjiga I. Struški i Atonski rukopis (izdanje Srpske akademije nauka i umetnosti, Beograd 1975), Naša zakonitost, god. 1975, br. 11—12, str. 85—86.
10. Dr. Tihomir Vasiljević: Komentar Zakona o krivičnom postupku, Beograd 1977, Naša zakonitost, god. 1978, br. 3, str. 109.
11. Mr. Đorđe Lopičić i mr. Nikola Memedović: Bibliografija krivičnog prava Jugoslavije 1851—1975, Beograd 1979, Naša zakonitost, god. 1979, br. 9, str. 115—116.
12. Guy Testas i Jean Testas: Inkvizicija, Prijevod s francuskog jezika, Zagreb 1982, Historijski zbornik Saveza povijesnih društava Hrvatske, godina XXXVII. Zagreb, god. 1984, str. 288—291.

VII. PRIKAZI JUGOSLAVENSKOG PRAVA U STRANIM PUBLIKACIJAMA

1. Chronique de la législation yougoslave, Année 1938.
Štampano u ediciji: Legislazione internazionale što ju je izdavao Istituto Italiano di Studi Legislativi, Roma 1939, Sadrži prikaze na francuskom jeziku svih važnijih jugoslavenskih zakonodavnih akata iz god. 1938. sa svih pravnih područja, Dani su i integralni prijevodi važnijih zakona uz originalni tekst.
2. Chronique de la législation yougoslave, Année 1939,
Štampano u istoj ediciji kao i rad naveden pod br. 1, Roma 1942,
Sadržaj istovrstan kao i u radu pod br. 1.

3. La position de l'inculpé dans la procédure pénale yougoslave et son droit de défense,
Publikacija »Rapports de la délégation yougoslave aux Journées juridiques franco-yougoslaves«, Beograd, god. 1957, str. 3. i d.
4. Le droit pénal, l'organisation judiciaire et la procédure pénale dans la Yougoslavie nouvelle,
Revue de Droit Pénal et de Criminologie, Bruxelles, god. 1958. br. 5.
5. La reforme du Code pénal yougoslave,
Revue de science criminelle et de droit pénal comparé, Paris, god. 1961, str. 293. i d.
6. Le procès pénal sans débats dans le droit yougoslave et du point de vue général,
Revue Internationale de Droit Pénal, Paris, god. 1962, str. 535. i d.
7. La réforme du Code de procédure pénale yougoslave,
Revue de science criminelle et de droit pénal comparé, Paris, god. 1969, br. 1, str. 79. i d.

VIII. OSTALI RADOVI IZ HRVATSKE PRAVNE POVIJESTI

1. Stav grada Zagreba prema osnivanju Kraljevskog vijeća u kraljevinama Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji 1767. godine, Objavljeno u zborniku: »Iz starog i novog Zagreba II«, Zagreb 1960, str. 141. i d.
2. Povijesno značenje Povaljske listine, Objavljeno u publikaciji: Obljetnica Povaljske listine i Praga 1184—1984, Supetar 1987, str. 179—183.

IX. NEKROLOZI

1. Nécrologie: Yanko Tahović (1912—1973), Revue de science criminelle et de droit pénal comparé, Paris, god. 1974, br. 1, str. 186.
2. Uspomeni profesora Tihomira Vasiljevića,
Naša zakonitost, god. 1987, br. 11—12, str. 1385—1387.

SPOMENICA PREMINULIM AKADEMICIMA

VLADIMIR BAYER

1912—1990

IZDAVAČ

HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI

ZA IZDAVAČA

RUDOLF FILIPOVIĆ

OPREMA

EDO KOVAČEVIĆ

TEHNIČKI UREDNIK I KOREKTOR

BORIS WEBER

NAKLADA 400 PRIMJERAKA

TISAK

GRAFIČKI ZAVOD HRVATSKE

YU ISSN 0351-188x

